

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Cyrilometodějská teologická fakulta

Katedra křesťanské výchovy

Studijní obor: Sociální pedagogika

KAMILA PLUSKOTOVÁ

Náhradní rodinná péče - osvojení

Bakalářská práce

Vedoucí práce: Mgr. et. Mgr. Petra Sobková

Olomouc 2014

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně a uvedla v ní veškerou literaturu a zdroje, které jsem použila.

V Šumperku dne

.....

Poděkování

Na tomto místě bych velmi ráda poděkovala Mgr. et Mgr. Petře Sobkové za odborné a metodické vedení mé bakalářské práce, za její velkou podporu, trpělivost a ochotu, kterou mi po celou dobu projevovala. Zároveň děkuji i všem osvojitelům a kolegům, kteří se se mnou podělili o své zkušenosti.

Obsah

Úvod	6
I. TEORETICKÁ ČÁST	8
1 Náhradní rodinná péče	8
1.1 Historie osvojení	9
2 Osvojení	13
2.1 Právní ukotvení osvojení	14
2.1.1 Základní terminologie	14
2.1.2 Osvojení s platností zákona o rodině	15
2.1.3 Osvojení s platností nového občanského zákoníku	16
2.1.4 Osvojení zletilého dítěte	18
2.2 Formy osvojení	19
2.2.1 Zprostředkované osvojení	20
2.2.2 Přímé osvojení	21
2.2.3 Osvojení manželem matky/manželkou otce	22
2.2.4 Mezinárodní osvojení	22
3 Evidence dětí vhodných k osvojení	24
3.1 Souhlas rodičů k osvojení	25
3.1.1 Souhlas dítěte k osvojení	26
3.2 Osvojení bez souhlasu rodičů	26
3.3 Utajené osvojení	27
4 Formy péče o děti před předáním osvojitelům	28
4.1 Zdravotnické zařízení	28
4.1.1 Opuštění dítěte matkou	28
4.1.2 Baby boxy	29
4.1.3 Porod utajený a anonymní	30
4.2 Pěstounská péče na přechodnou dobu	31
4.3 Dětská centra	32
4.3.1 Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc	33
5 Odborné posouzení dětí vhodných k osvojení	34
5.1 Biologický faktor	34
5.2 Vývojový faktor	34
5.3 Sociální faktor	35

5.4 Situační faktory	36
6 Poradní sbor a seznámení se s dítětem	37
7 Péče před osvojením dítěte.....	39
II. VÝZKUMNÁ ČÁST	41
8 Cíl výzkumu s formulací výzkumných otázek.....	41
9 Metodologie výzkumu	42
9.1 Metoda výzkumu.....	42
9.2 Metoda sběru dat.....	43
9.3 Charakteristika respondentů.....	44
9.4 Proces získávání dat	44
10 Analýza zjištěných dat	45
11 Shrnutí výzkumných šetření.....	52
11.1 Srovnání s odbornou literaturou.....	54
Závěr	57
Anotace	59
Abstract	60
Seznam zkratk	61
Ostatní zkratky	61
Seznam použité literatury a pramenů	62
Internetové zdroje.....	65
Právní zdroje	66
Příloha č. 1 - grafické znázornění péče před osvojením dle zákona o rodině.....	67
Příloha č. 2 - grafické znázornění péče před osvojením dle § 823.....	68
Příloha č. 3 - grafické znázornění péče před osvojením dle § 826.....	69
Příloha č. 4 - přepis rozhovoru s osvojitelem A 21.10.2014.....	70
Příloha č. 5 - přepis rozhovoru s osvojitelem B 23.10.2014.....	75
Příloha č. 6 - přepis rozhovoru s osvojitelem C 24.10.2014.....	82

Úvod

Oblast náhradní rodinné péče je dlouhodobě aktuálním tématem, ale v poslední době se také stává čím dál více tématem diskutovaným, a to nejen v řadách odborníků, ale i mezi laickou veřejností. Systém, který tu donedávna byl nastaven a fungoval, byl změněn s příchodem nového občanského zákoníku a úpravami souvisejících zákonů. Jeho přínos je však rozporuplný. Na jednu stranu jsou více hájeny zájmy biologických rodičů a širší rodiny, ale na stranu druhou se leckdy ztrácí přihlídnutí k zájmu samotného dítěte, což by ale mělo být v systému náhradní rodinné péče prioritou. Vždyť pokud nemůže dítě žít ve vlastní fungující rodině, mělo by mít možnost vyrůstat v rodině náhradní, která naopak po dítěti touží! Dítě by se rozhodně nemělo stát nástrojem vlastních rodičů či jejich širší rodiny, tak jak to současná právní úprava nabízí a umožňuje. Je nově nastavený proces osvojení skutečně ku prospěchu dítěte, jeho rodičů i náhradních rodičů? Bohužel zatím je ještě krátká doba pro hodnocení nové legislativy, ale už nyní je patrné rozčarování ze stávající právní úpravy a celého procesu v oblasti náhradní rodinné péče, a to jak ze strany rodičů (především matek) a osvojitelů, tak i mezi odborníky zabývajícími se touto tematikou.

Teoretická část práce je koncipována tak, aby poskytla ucelený pohled na proces osvojení, a to nejen po právní stránce, ale i s ohledem na rozlišení forem osvojení, v návaznosti na nový občanský zákoník a novelizaci zákona o sociálně-právní ochraně dětí. Pozornost je také věnována pohledu na osvojení ze strany dítěte, tj. kdy začít pro dítě hledat novou rodinu, a jaká hlediska jsou zásadní v rámci odborného posouzení dítěte a žadatelů v řízení o osvojení. Jelikož se týká proces osvojení dětí i žadatelů o osvojení, je část práce věnována také jim – systém osvojení od podání žádosti až po právní akt osvojení, kdy nechybí ani obeznámení s tím, které děti jsou zařazovány a označovány jako vhodné k osvojení.

Praktická část práce má za cíl prozkoumat proces osvojení z pohledu samotných osvojitelů. Konkrétně se budeme zaměřovat na jejich názory na zprostředkování osvojení, novou legislativu i na jejich srovnání péče o děti před předáním osvojitelům, kterou vykonávají ústavní zařízení (především dětská centra, dřívější kojenecké ústavy), a pěstouni zajišťující pěstounskou péči na přechodnou dobu. Toto téma bylo zvoleno i s ohledem na přijetí nového občanského zákoníku, čemuž se věnujeme v teoretické části, a na transformaci systému péče o ohrožené děti a rodiny, kdy by mj. měla zanedlouho přejít péče o děti z dětských center zcela do pěstounské péče na přechodnou dobu. Ze závěru výzkumného tématu bude jistě zajímavé znát pohled budoucích osvojitelů na tuto problematiku i na otázky s tím související.

Jak už bylo zmíněno problematika náhradní rodinné péče, potažmo osvojení, je stále aktuálním, často diskutovaným i zpracovávaným tématem, i přesto je stále dobré o tomto tématu hovořit, přemýšlet nad ním a zdokonalovat jej především za účelem hájit ten nejlepší zájem dítěte. Nový občanský zákoník postupem času a zaváděnou praxí ještě pravděpodobně otevře dveře novým otázkám a polemikám na toto téma, které se možná zpětně odrazí v úpravě dosavadního znění zákona v oblasti osvojení.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 Náhradní rodinná péče

Obsah pojmu náhradní rodinná péče nelze zcela jednoduše vymezit. V širším slova smyslu lze chápat péči o děti, které nemohou žít z jakéhokoliv důvodu ve své biologické rodině, a proto žijí v rodině náhradní. Můžeme sem zařadit i péči dočasnou, sjednanou na určitou dobu, např. mezi rodiči a prarodiči či jinými příbuznými, kteří o dítě pečují v době jejich nepřítomnosti (např. z důvodu pobytu v zahraničí, hospitalizace, apod.). V užším slova smyslu náhradní rodinná péče upravuje poměry a právní postavení dítěte a náhradních rodičů. Tato právní úprava je pro obě strany zásadní z důvodu možnosti vytváření žádoucích citových vazeb. Pro děti, které žijí mimo vlastní biologickou rodinu, je náhradní rodina nezastupitelná v úspěšném rozvoji životní dráhy partnerské i rodičovské.¹

Náhradní rodinná péče je také z pohledu sociálního a psychologického zvláštní pomocí dětem i dospělým. U dospělých osob je založena na jejich potřebě vytvořit rodinu a pomáhat potřebným dětem, u dětí je to uspokojení jejich potřeb, což by však mělo být v náhradní rodinné péči hlediskem primárním. Náhradní rodinná péče je službou dítěti, a proto by se všechny aktivity a kroky měly odvíjet od nejlepšího zájmu dítěte a směřovat k naplnění jeho potřeb. Platí zásada, že se vybírají osvojitelé vhodní pro dítě a nikoliv vhodné dítě pro osvojitele.²

Všechny formy náhradní péče, ať už rodinné či ústavní,³ mají společnou charakteristiku – dítě je vychováváno lidmi, jimž se nenarodilo. Základ do života jim tak dávají cizí, zpočátku zpravidla neznámí lidé. Je proto zapotřebí, aby tito lidé, kteří děti vychovávají, přijatým dětem porozuměli a pochopili je. Náhradní vychovatelé jsou vystaveni specifickým nárokům, jež jsou na ně s přijetím dítěte, které se jim nenarodilo, kladeny.⁴

Zajímavé je srovnání, jak na vysvětlení pojmu náhradní rodinné péče pohlíží odborná literatura. J. Klimeš pojem náhradní rodinná péče definoval: „*Náhradní rodinná péče je souhrnné označení pro všechny druhy nekolektivní péče o děti, o které se z nejrůznějších důvodů nemohou starat biologičtí rodiče*“.⁵ V Psychologickém slovníku ale tento pojem nenajdeme, není žádným způsobem vymezen. Jsou zde zmíněny až konkrétní pojmy s náhradní rodinnou

¹ Srov. RADVANOVÁ, S. *Kolize soukromého a veřejného práva v oblasti náhradní rodinné péče*. Sborník přednášek z 6. konference NRP. 1999, s. 69-71

² Srov. BOŤOVÁ, A., et al. *Náhradní rodinná péče a transformace systému péče o ohrožené děti v České republice*. 2008, s. 9-10

³ Srov. MATOUŠEK, O. *Slovník sociální práce*. 2008, s. 115-116

⁴ Srov. MATĚJČEK, Z., et al. *Náhradní rodinná péče*. 1999, s. 45

⁵ Cit. KLIMEŠ, J. *Reakce na ambivalentní objekt*. 2002, s. 4

péči související jako je např. osvojení.⁶ Jelikož však problematika náhradní rodinné péče úzce souvisí s předmětem psychologie, měl by být tak tento pojem do odborného slovníku zařazen. Slovník sociální práce náhradní rodinnou péči také přímo nedefinuje, ale využívá namísto termínu rodinná péče - péče výchovná. Tato výchovná péče je formou náhrady rodiny u dětí, které nemají vlastní a především funkční rodinné zázemí. Těmito náhradními rodinami jsou ústavy, dětské domovy, pečovatelské rodiny, osvojitelské rodiny, apod. Náhradní výchovná péče se tak rozděluje na formu ústavní a rodinnou.⁷

Legislativně je náhradní rodinná péče z právního hlediska vymezena v Úmluvě o právech dítěte, kde se v článku 18 a 20 hovoří mj. o tom, že prvotní odpovědnost za výchovu a vývoj dítěte mají oba rodiče společně, přičemž stát je zavázán zajistit ochranu a péči, která je nezbytná pro blaho dítěte, a to s ohledem na práva a povinnosti rodičů.⁸ Je to právě v situacích, kdy dítě nemůže vyrůstat v biologické rodině a musí se pro něj hledat náhradní řešení výchovy. V Listině základních práv a svobod, článku 32, se uvádí, že: „*děti mají právo na rodičovskou výchovu a péči*“,⁹ avšak mohou být odloučeny, je-li to v jejich zájmu, o čemž rozhoduje toliko soud. Dále je náhradní rodinná péče vymezena zákonem č. 89/2012, občanský zákoník,¹⁰ a zákonem č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně, ve znění pozdějších předpisů.¹¹

1.1 Historie osvojení

Historie náhradní rodinné péče, tj. přijetí cizího dítěte za vlastní, má svou dlouholetou tradici, neboť v každé společnosti si lidé uvědomovali, že samotné dítě, bez pomoci dospělých, nemůže existovat. „*Jedná se v podstatě o schopnost chránit nejen své vlastní dítě, ale jakékoliv cizí dítě, přijmout ho za vlastní a pečovat o něj*“,¹² kdy schopnost ochrany je dána stejně ženám i mužům.

Zprvu měl lidský život pramalou hodnotu. Motivací k přijetí dítěte tak bylo spíše získání levné pracovní síly či majetku. Prvotním zájmem osvojitele pak bylo uspokojení svých potřeb, nikoliv potřeb dítěte. Až v období feudalismu dochází k částečnému uznání práv dítěte, avšak hodnota lidského života, a tedy i hodnota života dítěte, byla stále nízká.¹³

⁶ Srov. HARTL, P., HARTLOVÁ, H. *Psychologický slovník*. 2000, s. 339

⁷ Srov. MATOUŠEK, O. *Slovník sociální práce*. 2008, s. 177

⁸ Srov. OSN. [online]. [cit. 2014-06-06]. Dostupné z:

<http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/umluva-o-pravech-ditete.pdf>

⁹ Cit. Ústavní soud, Joštova 8, Brno, Česká Republika. *Listina základních práv a svobod, čl. 32*. [online]. [cit. 2014-06-06]. Dostupné z: <http://www.usoud.cz/listina-zakladnich-prav-a-svobod>

¹⁰ Srov. Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, v platném znění

¹¹ Srov. Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí, v platném znění

¹² Cit. SMUTKOVÁ, L. *Sociální práce s rodinou*. 2007, s. 49

¹³ Srov. NOŽÍŘOVÁ, J. *Náhradní rodinná péče*. 2012, s. 27

Podívejme se na vývoj problematiky osvojení skrze konkrétní příklady změn v určitých historických obdobích.

Římský zákon z r. 374 kvalifikoval zabití dítěte jako vraždu.¹⁴ Za doby starého Říma nabývá osvojení právní formy, kdy mezi osvojitelem a osvojencem je vztah biologických rodičů k vlastním dětem. Věkový rozdíl byl minimálně 18 roků a osvojit dítě mohl pouze muž, nikoliv žena. Důvodem byla skutečnost, že muž byl živitelem rodiny. V uvedené době se nepovolovalo osvojení vlastních, ale pouze nemanželských dětí.¹⁵

Ve středověku, především s ohledem na křesťanství, převládl způsob umístování nechtěných dětí do nalezinců, které byly budovány a spravovány církví. V kláštorech byly na dveřích zabudovány tzv. otáčidla, kam mohly matky odkládat své děti, pokud se o ně nemohly nebo nechtěly starat. Dá se říci, že je zde podoba se současnými baby boxy, které jsou nyní k dispozici v některých zdravotnických zařízeních.¹⁶ Osvojení se v této době týká spíše bohatých lidí, z důvodu zachování rodu. Bylo také zvykem, že některé rodiny měly tzv. kojné, chůvy, což bychom dnes mohli také považovat za určitou formu náhradní péče. Jejich využívání však lidé odsuzovali s tím, že se nerespektuje lidská přirozenost – kojení matkou, a Boží vůle.¹⁷

Po nástupu osvícenství, na přelomu 18. a 19. století, se začíná zdůrazňovat svébytnost období dětství a láskyplného přístupu v rodině. Tak jako je dítě zachraňováno dnes osvojením před péčí ústavní, tak tomu bylo i v této době, byť za trochu jiných podmínek, které v ústavech panovaly. S rozvojem kapitalismu se začínají množit hlasy ve prospěch individuální péče před ústavní. Např. Pestalozzi v návaznosti na Rousseaua, který si je vědom významu individuální rodinné péče pro děti, žádá zajištění rodiny po společnosti. Je zde patrný zájem nejen na přežití dítěte, ale především na jeho řádnou výchovu, k prospěchu celé společnosti. V této době však výrazně převyšuje počet dětí počet zájemců.¹⁸

K velkým změnám dochází v období světových válek. Po 1. světové válce začíná být v popředí zájem dítěte a nikoliv osvojitelů. Ochrana dítěte se tak stává celospolečenským programem. Bohužel první právní úprava osvojení, kterou byl zákon č. 56/1928 Sb., byla především pojata jako majetkoprávní institut. Osvojení bylo spíše smluvním vztahem mezi osvojitelem a osvojencem, než aby se dbalo na vytvoření citových vazeb a vhodného rodinného

¹⁴ Srov. Vzdělávací institut ochrany dětí o.p.s. [online]. [cit. 2014-06-06]. Dostupné z: <http://www.viod.cz/editor/assets/download/publikace/tresty.pdf>

¹⁵ Srov. NOŽÍŘOVÁ, J. *Náhradní rodinná péče*. 2012, s. 27-28

¹⁶ Srov. GABRIEL, Z., NOVÁK, T. *Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči*. 2008, s. 12

¹⁷ Srov. MONATOVÁ, L. *Pojetí speciální pedagogiky z vývojového hlediska*. 1998, s. 34-37

¹⁸ Srov. NOŽÍŘOVÁ, J. *Náhradní rodinná péče*. 2012, s. 28-30

prostředí. Osvojitelem mohla být osoba starší 40 roků, která však musela být bezdětná. Daná úprava umožňovala pouze osvojení zrušitelné a dále připouštěla i osvojení zletilé osoby.

V období po 2. světové válce přijetím zákona č. 265/1949 Sb., o právu rodinném, ztratilo osvojení svůj majetkoprávní charakter. Změnily se také podmínky pro osvojitele – věková hranice či bezdětnost. Osvojení samotné již podléhá svolení soudu. V této souvislosti zanikají práva k biologické rodině, a naopak nově existují práva mezi osvojencem a osvojitelem. Ovšem pojem nezrušitelného osvojení a matričního zápisu osvojitele namísto biologických rodičů je zavedeno až zákonem č. 15/1958 Sb. V poválečné době však dochází spíše k upřednostňování kolektivní péče před individuální péčí v náhradní rodině, což bylo zeslabeno až v souvislosti se zákonem o rodině č. 94/1963 Sb.¹⁹

V Ženevské deklaraci práv dítěte z r. 1924 a v Deklaraci práv dítěte přijaté Spojenými národy v r. 1959, bylo zakotveno, že děti mají stejná práva jako dospělí, a že je zapotřebí jejich práva chránit speciálními zákony.²⁰

Po roce 1989 se česká populace přizpůsobila západoevropským modelům. S tím však souvisí i nežádoucí jevy projevující se zvýšením věkové hranice prvorodiček, a tím i rizika vrozených chorob u dětí, snižováním sňatečnosti, a především stále větším počtem lidí v populaci řešícím otázku neplodnosti, která je zapříčiněná špatnou životosprávou, stresem, apod.²¹

V náhradní rodinné péči je kladen větší důraz na zájem dítěte. Počet právně volných dětí k adopci se však bohužel snižuje, a proto se zavádí a postupně rozvíjí adopce mezinárodní. Základním dokumentem pro mezinárodní osvojení je Haagská úmluva o ochraně dětí a spolupráci, jež pro Českou republiku vstoupila v platnost dne 1. 6. 2000.²²

V roce 1991 byla ratifikována Úmluva o právech dítěte, podle níž se má dosahovat ochrany dítěte prostřednictvím zákonů a vybudováním potřebných institucí zajišťujících bezpečí dítěte před porušováním jeho práv. Důležité je „blaho dítěte“, a to jak na úrovni osobní, rodinné, ale i mezinárodní a celosvětové.²³ Z Úmluvy o právech dítěte, která se stala součástí i našeho zákonodárství, s nadřazenou účinností k ostatním zákonům (Sbírka zákonů 104/1991), vycházely i další zákony - Zákon o sociálně právní ochraně dětí č. 359/1999 Sb., a novelizovaný Občanský

¹⁹ Srov. NOŽÍŘOVÁ, J. *Náhradní rodinná péče*. 2012, s. 30-32

²⁰ Srov. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. [online]. [cit. 2014-06-06]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/socialniprogramy/mezinarodniumluvy2?highlightWords=%C5%BEenevsk%C3%A1+deklarace>

²¹ Srov. KREBS, V. *Sociální politika*. 2007, s. 367

²² Srov. Úřad pro mezinárodně právní ochranu, Šlesingrovo nám. 3/4, Brno. [online]. [cit. 2014-07-06]. Dostupné z: http://www.umpod.cz/fileadmin/user_upload/Pravni_predpisy_-_PDF/sb025-00m.pdf

²³ Srov. UNICEF. [online]. [cit. 2014-06-06]. Dostupné z: http://www.unicef.cz/odkazove_zdroje_textove_materialy/prava_deti/preziti.pdf

zákoník č. 40/1964 Sb., a Občanský soudní řád č. 99/1963 Sb. Dalším závazným dokumentem je Listina základních práv a svobod, která je součástí ústavního pořádku České republiky a vstoupila v platnost od 1. 1. 1993.²⁴

²⁴ Srov. Ústavní soud, Joštova 8, Brno, Česká Republika. [online]. [cit. 2014-06-06]. Dostupné z: <http://www.usoud.cz/listina-zakladnich-prav-a-svobod>

2 Osvojení

Jedná se o nejčastější, a také dosud nejžádanější, formu náhradní rodinné péče v České republice. Zájemci o osvojení jsou ve větší míře motivováni bezdětností. Mohou to však být, a leckdy i jsou, zájemci s vlastním dítětem, kteří nemohou přirozenou cestou počít sourozence, anebo se u nich jedná o touhu pomoci opuštěnému dítěti. Je všeobecně známo, že děti ke zprostředkování osvojení je méně než u pěstounské péče, ale naopak je více zájemců o osvojení dítěte.²⁵

Osvojení má v náhradní rodinné péči specifické postavení, neboť poskytuje dítěti péči, která je především rodinného a trvalého rázu. Dítě se stává dítětem rodičů v pravém slova smyslu, neboť je přijímáno citově. Osvojení je pak právním navozením vztahu mezi osvojencem a osvojitelem, jako mezi biologickým rodičem a dítětem. Podmínkou osvojení je však právní uvolnění dítěte.²⁶

Na osvojitelskou rodinu se od doby, kdy dojde k osvojení dítěte, pohlíží společností jako na každou jinou rodinu. Osvojitelé mohou, pokud chtějí, dítěti změnit jméno a také dítě automaticky osvojením získává po osvojitelích nové příjmení.²⁷ Psychologický slovník definuje osvojení jako „*přijetí dítěte za vlastní adoptivními rodiči*“,²⁸ což odpovídá tomu, že osvojeným dětem vznikají ke členům osvojitelské rodiny nové příbuzenské vztahy. Naopak zanikají vzájemná práva a povinnosti mezi osvojencem a jeho původní rodinou.²⁹

Z hlediska právního postavení dítěte je osvojení nejvyšší formou náhradní rodinné péče a pro dítě i formou nejvýhodnější. Nelze již však hovořit z pohledu práva o náhradní rodinné péči, neboť s přijetím nového občanského zákoníku se jedná o změnu statusovou. Na rozdíl od ostatních forem náhradní rodinné péče se totiž nejedná pouze o výkon péče, byť s ohledem na nízký věk dítěte se do péče koncentruje, ale rozhodnutím soudu se nezmění jen poměry mezi přirozeným rodičem, dítětem a osvojitelem. V tomto ohledu lze odkázat na nový institut v občanském zákoníku, a to § 771-3 příbuzenství založené nejen na pokrevním poutu, ale vzniklé i osvojením, a § 774 švagrovství.³⁰

²⁵ Srov. MATĚJČEK, Z., et al. *Náhradní rodinná péče*. 1999, s. 55-56

²⁶ Srov. NOŽÍŘOVÁ, J. *Náhradní rodinná péče*. 2012, s. 12-13

²⁷ Srov. Zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, v platném znění

²⁸ Cit. HARTL, P., HARTLOVÁ, H. *Psychologický slovník*. 2000, s. 387

²⁹ Srov. § 833 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, v platném znění

³⁰ Srov. Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, v platném znění

V souvislosti s osvojením je taktéž nutné uvést, že je stále institutem, který nelze spojovat s tržními mechanismy nabídky a poptávky.³¹ Jelikož je stále více neuspokojených žadatelů než dětí vhodných k osvojení, vzniká řada nestandardních postupů, které jsou schopni neuspokojení žadatelé realizovat, a to např. převzetí péče o dítě ve zdravotnickém zařízení nebo přímé osvojení. Ve snaze získat co nejdříve dítě do své péče, nehledí na rizika, která s tím souvisí. Problémy, které se vyskytují, jsou přirozené a vychází ze současného stavu společnosti.³²

2.1 Právní ukotvení osvojení

Pro další práci s ustanoveními původního i nového občanského zákoníku si nejprve připomeneme některé pojmy, které jsou užívány v souvislosti s osvojením.

2.1.1 Základní terminologie

V osvojení se užívá specifického pojmosloví, z něž si uvedeme alespoň některé pojmy:

dítě - podle Úmluvy o právech dítěte jedinec, který ještě nedosáhl věku 18 let

nezletilý - pojem užíváný v civilním právu, který označuje osobu, která nedosáhla zletilosti

opatrovník - zástupce, který zastupuje zájmy jiného, jenž není schopen se hájit sám

osvojení - rozhodnutí soudu, na základě kterého cizí osoba přijme dítě za vlastní

- osvojitel a osvojenec se stávají příbuznými se všemi právními důsledky

osvojenec - člověk, který má být osvojen

osvojitel - fyzická osoba, která člověka osvojuje

poručník - má veškerá práva a povinnosti k dítěti jako rodič, kromě vyživovací povinnosti

reprodukce asistovaná - lékařský postup či metoda, kterou dojde k umělému oplodnění

rodič - osoba, která dítě zplodila

rodičovství - biologické - rodičem je osoba, která dítě porodila (matka) a zplodila (otec)

- sociální - rodičem je osoba, která o dítě fakticky pečuje jako o vlastní, byť není biologickým rodičem

³¹ Srov. § 798 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, v platném znění

³² Srov. NOŽÍŘOVÁ, J. *Náhradní rodinná péče*. 2012, s. 40-41

rodičovská odpovědnost - soubor práv a povinností rodičů při péči o nezletilé děti vznikající narozením a trvající do doby zletilosti dítěte

- nelze se jí vzdát, ale může být soudním rozhodnutím omezena
- anebo mohou být její nositelé práv zbaveni

surogace = náhradní mateřství - právní termín, který označuje situaci, kdy zdravá žena donosí ve své děloze oplodněné vajíčko pro jinou ženu/pár.

- matkou dítěte je žena, která porodila (legalizace probíhá osvojením)

způsobilost - schopnost nabývat práv a nést povinnosti

- dvojí způsobilost - od narození (k právům a povinnostem)
- a v plné míře až zletilostí (k právním úkonům)³³

2.1.2 Osvojení s platností zákona o rodině

Nejdůležitější zákony platné do 31. 12. 2013, kterými jsou zákon o rodině, zákon o sociálně právní ochraně dětí a občanský soudní řád.

Právní vymezení nacházíme v zákoně o rodině č. 94/1963 Sb., a to v § 63 až 74, kde se hovoří o osvojení, vč. osvojení nezrušitelného. Zažitými a užívanými pojmy je osvojení zrušitelné (prosté) a nezrušitelné, osvojení I. a II. stupně. O osvojení rozhoduje soud, a to na návrh osvojitele.³⁴ Ještě před samotným rozhodnutím soudu však musí budoucí osvojitelé mít dítě ve své péči, a to na své vlastní náklady, po dobu nejméně 3 měsíců. Nazývá se péčí budoucích osvojitelů, ale zažitá je jako předadopční péče, o níž rozhoduje obecní úřad obce s rozšířenou působností dle § 19 odst. 1a) zákona OSPOD.³⁵ Soud rozhoduje o osvojení prostém, které na návrh osvojence či osvojitele může soud ze zvláště závažných důvodů zrušit. Osvojení nezrušitelné, které lze jen nezletilého dítěte staršího jednoho roku, již zrušit nelze, a to např. ani z důvodu špatného zdravotního stavu dítěte či jeho chování, které je v rozporu se zákonem. Prosté osvojení může být změněno v osvojení nezrušitelné, nikoliv však naopak.³⁶

Po pravomocném rozhodnutí soudu o osvojení jsou zapsáni v rodném listě jako rodiče osvojence jeho osvojitelé (od 3. 7. 2006 i u prostého osvojení, k čemuž dříve nedocházelo, neboť rodiče zůstávali zapsáni v rodném listě osvojence). Dochází také ke změně posledních čtyř čísel

³³ Srov. Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, v platném znění

Srov. HAVLÍČEK, K. *Rodinné listy, ročník druhý*. 2013. s. 11

³⁴ Srov. Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, v platném znění

³⁵ Srov. Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí, v platném znění

³⁶ Srov. Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, v platném znění

rodného čísla dítěte. V případě změny jména dítěte lze toto učinit souhlasným prohlášením před matrikou, příjmení se mění rozsudkem soudu dle příjmení osvojitelů.³⁷

Změnu oproti nové úpravě občanského zákoníku lze spatřovat v:

- § 65, kdy lze osvojit pouze nezletilého, je-li mu osvojení ku prospěchu. Navíc mezi osvojencem a osvojitelem musí být přiměřený věkový rozdíl
- § 66 – osvojit společné dítě mohou jen manželé; je-li osvojitel manželem, tak pouze se souhlasem druhého manžela
- § 67 – souhlasu dítěte s osvojením je třeba pouze tehdy, je-li dítě schopno posoudit dosah osvojení
- § 68 – není třeba souhlasu rodičů s osvojením, pokud po dobu nejméně šesti měsíců soustavně neprojevovali skutečný zájem o dítě, anebo po dobu dvou měsíců od narození dítěte neprojevili žádný zájem
- § 68a – souhlas lze dát před soudem nebo orgánem sociálně-právní ochrany dětí, tzv. blanketový souhlas, který je udělen bez vztahu k určitým osvojitelům. Souhlas rodičů lze odvolat do doby, než je dítě umístěno na základě rozhodnutí do péče budoucích osvojitelů
- § 69 – před rozhodnutím soudu o osvojení musí být osvojenec po dobu nejméně 3 měsíců v péči budoucího osvojitele na jeho náklad. O svěřením dítěte do péče budoucích osvojitelů rozhodne OSPOD
- § 75 lze u nezrušitelného osvojení lze osvojit pouze dítě starší jednoho roku
- § 77 dodatečné rozhodnutí o tom, že osvojitel bude zapsán v matrice místo rodiče osvojence lze pouze, pokud osvojenec nedosáhl zletilosti³⁸

2.1.3 Osvojení s platností nového občanského zákoníku

Nejdůležitější zákony platné od 1. 1. 2014 jsou nový občanský zákoník, novelizovaný zákon o sociálně právní ochraně dětí, občanský soudní řád, zákon o zvláštních řízeních soudních.

V souvislosti s přijetím nového občanského zákoníku, do kterého byl včleněn i dřívější zákon o rodině, došlo ke změnám procesního práva, které jsou tímto zákoníkem vyvolány. Na jedné straně byl harmonizován občanský soudní řád, v souvislosti se změnami, na straně druhé došlo k oddělení třetí části páté hlavy. Tím se vytvořil zákon o zvláštních řízeních soudních, který se

³⁷ Srov. Zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, v platném znění

³⁸ Srov. Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, v platném znění

dotýká otázek osvojení a náhradní rodinné péče a jenž komplexně upravuje procesní otázky spojené s rodinným právem.³⁹

Novým občanským zákoníkem se rozšiřuje možnost osvojení dítěte individuálně – tj. pouze jednou osobu. Osvojiteli se tak mohou stát nejen manželé, ale i jeden z manželů, příp. i jiná osoba. V tom případě se pak vypouští z matricy zápis o druhém rodiči.⁴⁰ Minimální věkový rozdíl mezi osvojencem a osvojitelem se požaduje přiměřený, zpravidla však ne menší než šestnáct let.⁴¹ Není přípustné osvojení mezi osobami příbuznými v linii přímé a mezi sourozenci. Výjimku tvoří náhradní mateřství.⁴²

Právo rodiče dát souhlas k osvojení je pouze a výlučně jeho osobním právem. Jedná se o právo sui genesis neboli právo statusové, které není součástí práv a povinností zahrnovaných do rodičovské odpovědnosti, dle současné právní úpravy. Souhlasu rodiček osvojení je zapotřebí i přesto, že nenabyl plné svéprávnosti. Jeho způsobilost dát souhlas však posoudí soud. V případě, že rodič nedosáhl věku šestnácti let, souhlas k osvojení dát nemůže. Možnostmi souhlasu s osvojením se zabývám níže, v kapitole 3.

Podmínky udělení souhlasu k osvojení jsou již stejné, a to jak u adresného, tak i blanketového souhlasu. Není rozhodující, zda byl dán souhlas k osvojení s určením pro určitou osobu osvojitele, nebo bez takového určení. Rozdíl je pouze v tom, že pokud bude návrh na osvojení s určením pro určitou osobu jako osvojitele vzat zpět anebo zamítnut, pozbude tento souhlas účinnosti.⁴³ Související právní úpravou je zákon OSPOD, kde dle § 20 odst. 3, se zprostředkování osvojení neprovádí právě u adresného souhlasu, dále u manžela rodiče dítěte a v neposlední řadě u příbuzných či osob blízkých dítěti.⁴⁴

Povinností soudu je ještě před samotným rozhodnutím o osvojení zkoumat, zda není někdo z blízkých příbuzných dítěte, který je ochoten a schopen o dítě pečovat a který si podal v tomto smyslu návrh k soudu.⁴⁵ Obdobně to platí i u řízení o určení otcovství k osvojenci, což v předešlé právní úpravě bylo uvedeno.⁴⁶

³⁹ Srov. SEDLÁK, P. *Připravovaný zákon o zvláštních řízeních soudních*. Sborník přednášek z XII. konference NRP. 2012, s. 32-33

⁴⁰ Srov. § 800 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, v platném znění

⁴¹ Srov. § 803 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, v platném znění

⁴² Srov. § 804 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, v platném znění

⁴³ Srov. § 814 a 815 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, v platném znění

⁴⁴ Srov. Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí, v platném znění

⁴⁵ Srov. § 831 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, v platném znění

⁴⁶ Srov. § 830 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, v platném znění

O kterékoliv formě péče o dítě před osvojením rozhoduje výlučně soud, a to dle § 823 až § 829 NOZ. OSPOD je pouze informován o dané péči, avšak nemá již pravomoc v rozhodování o předání dítěte osvojiteli do péče před osvojením. Více o formách péče před osvojením v kapitole 7.

Osvojitel je nyní povinen informovat osvojence o osvojení, jakmile to bude vhodné, nejpozději do zahájení školní docházky.⁴⁷

Nově se také zavádí dohled nad úspěšností osvojení, který má soud možnost stanovit, a to i bez návrhu. Jsou-li dány odůvodněné okolnosti, může být stanoven dohled na dobu nezbytně nutnou, jejíž délku určí soud. Dohled nad úspěšností vykonává soud zpravidla prostřednictvím OSPOD, který mj. také osvojitelům poskytuje poradenství a služby spojené s péčí o osvojence.⁴⁸

Soud může, jsou-li pro to závažné důvody, osvojení zrušit. Zaniká tak poměr vzniklý osvojením, práva i povinnosti z něj vyplývající, a obnovuje se předchozí příbuzenský poměr. Majetková práva a povinnosti osvojence, které vznikly před zrušením osvojení, nejsou tímto dotčeny.⁴⁹ Zrušit osvojení však nelze po uplynutí tří let od rozhodnutí soudu o osvojení, kdy se stává osvojením nezrušitelným.⁵⁰

2.1.4 Osvojení zletilého dítěte

Zcela novým institutem v novém občanském zákoníku je možnost osvojení zletilého dítěte, což navazuje na zákon č. 56/1928 Sb., o osvojení. O osvojení rozhodne dle § 796 odst. 2 NOZ soud, a to na návrh osoby, která chce zletilého osvojit, a to se souhlasem zletilého, jenž má být osvojen.⁵¹ Osvojenci zůstává původní příjmení, ale se souhlasem osvojitele může použít jako druhé i jeho příjmení.⁵² Osvojení má právní následky pro potomky osvojence jen v případě, že se narodili až po osvojení.⁵³

Úplné osvojení je obdobou osvojení nezletilého a vztahuje se k § 847 NOZ. Zletilého lze osvojit:

- pokud byl sourozenec osvojen totožným osvojitelem
- při podání návrhu byl osvojovaný ještě nezletilý

⁴⁷ Srov. § 836 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, v platném znění

⁴⁸ Srov. § 839 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, v platném znění

⁴⁹ Srov. § 841 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, v platném znění

⁵⁰ Srov. § 840 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, v platném znění

⁵¹ Srov. § 796 odst. 2 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, v platném znění

⁵² Srov. § 851 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, v platném znění

⁵³ Srov. § 852 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, v platném znění

- osvojitel v době nezletilosti pečoval o osvojovaného jako o vlastního, a to v době jeho nezletilosti

- osvojitel má v úmyslu osvojit dítě svého manžela

Osvojit však nelze, pokud by to bylo v rozporu se zájmem pokrevních rodičů. Ustanovení o osvojení nezletilého dítěte a jeho důsledcích se použijí v daném případě obdobně, avšak s výjimkou § 838 a 839 NOZ.⁵⁴

Této formy osvojení se bude nejspíše využívat v rodinách, kdy v mezidobí před osvojením nezletilého dítěte v rodině další dítě již nabylo zletilosti. Bude tak moci být zachována soudržnost rodiny, a především to bude v zájmu nezletilých a jejich dospělých sourozenců.⁵⁵

Omezené osvojení naopak není obdobou osvojení nezletilého a řídí se § 848 a 849 NOZ. Ustanovení o osvojení nezletilého, včetně následků, se použijí pouze přiměřeně. Není-li to k újmě potomků osvojovaného či osvojitele, lze výjimečně osvojit zletilého z důvodu zvláštního zřetele, pokud je to pro ně přínosné navzájem, nebo alespoň pro jednoho z nich.⁵⁶ Osvojenci a ani jeho potomkům nevzniká osvojením příbuzenský poměr k rodině osvojitele a nenabývají vůči nim žádných majetkových práv, stejně tak jako osvojitel vůči osvojenci a jeho potomkům. Osvojenci a jeho potomci tak osvojením nepozbývají svých práv ve vlastní rodině.⁵⁷

U tohoto typu osvojení se předpokládá, že se bude využívat spíše ve výjimečných případech, a to u osob, které nemají pokrevní a ani právní potomky, anebo jejich potomci jim neposkytují náležitou pozornost a péči. Pravděpodobně k takovému osvojení bude docházet např. z důvodu převzetí firmy, pokračování v díle, ale i pomoci ve stáří či nemoci.⁵⁸

2.2 Formy osvojení

V této kapitole se seznámíme s různými formami osvojení, kterými jsou zprostředkované a přímé osvojení, osvojení manželem/manželkou jednoho z rodičů dítěte a také mezinárodní osvojení.

⁵⁴ Srov. Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, v platném znění

⁵⁵ Srov. KšncI. *Rodinné právov novém občanském zákoníku*. 2013, s. 15-16

⁵⁶ Srov. § 847 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, v platném znění

⁵⁷ Srov. § 848 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, v platném znění

⁵⁸ Srov. KšncI. *Rodinné právov novém občanském zákoníku*. 2013, s. 15-16

2.2.1 Zprostředkované osvojení

Mateřství a rodičovství je očekávanou součástí životního cyklu člověka a je spojováno s životním naplněním. Ti, kteří se nesetkali s problémem nenaplněné touhy po dítěti, si neuvědomují, jak těžkým břemenem a zdrojem stresu pro některé páry tato touha je. Přibližně jedna pětina párů dnes potřebuje při zdárném početí pomoc moderní medicíny.⁵⁹

A právě osvojení využívají páry, které dítě vůbec mít nemohou. Zprostředkované osvojení spočívá ve vyhledávání dětí vhodných pro osvojení a v nalezení vhodných osvojitelů. Podmínkou pro zprostředkování osvojení je podání žádosti osobou, která má zájem stát se osvojitelem. Žádost se podává na obecním úřadě obce s rozšířenou působností, a to podle místa trvalého pobytu žadatele. Žadatel musí být občan ČR s trvalým pobytem na našem území, anebo cizinec, který je hlášen k trvalému pobytu na území ČR alespoň 365 dní. Samotné zprostředkování osvojení zajišťují příslušné krajské úřady.⁶⁰

Zprostředkování osvojení ve výběru osvojitelů a daného dítěte v zajištění vzájemného osobního seznámení smí provádět pouze orgány sociálně-právní ochrany uvedené v § 4 odst. 1 zákona OSPOD. Nerespektování ustanovení je přestupek nebo správní delikt.⁶¹

Zájemci o osvojení nejprve navštíví OSPOD na obecním úřadu obce s rozšířenou působností, kde jsou seznámeni s jednotlivými formami náhradní rodinné péče a celým procesem zprostředkování. Poté obdrží žádost o konkrétní formu náhradní rodinné péče, kterou při podání žádosti doloží vyplněnou společně s dalšími doklady.⁶² Spisová dokumentace o žadateli musí obsahovat jejich osobní údaje, potvrzení o povolení k trvalému pobytu na území ČR, zprávu

o zdravotním stavu, údaje o ekonomických a sociálních poměrech, písemný souhlas s účastí na přípravě fyzických osob k přijetí dítěte do rodiny. Poté si pracovník OSPOD ještě vyžádá doklad o státním občanství ČR, opis z evidence Rejstříku trestů, zprávu o přestupcích a také provede v rodině sociální šetření. Po kompletaci potřebných dokladů, vč. vyjádření stanoviska k žádosti, je neprodleně zaslána kopie spisu krajskému úřadu k dalšímu zprostředkování.⁶³

Odborné posouzení žadatelů zahrnuje posouzení jejich psychického a zdravotního stavu, charakteristiky osobnosti, předpokladů k výchově dítěte, stability manželského vztahu, prostředí v rodině, a především motivace k osvojení dítěte. Žadatelé mají podle § 53 odst. 4 zákona

⁵⁹ Srov. SOBOTKOVÁ, I. *Psychologie rodiny*. 2012, s. 162-163

⁶⁰ Srov. MPSV. [online]. [cit. 2014-06-06]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/14502>

⁶¹ Srov. Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí, v platném znění

⁶² Srov. § 21 odst. 5 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí, v platném znění

⁶³ Srov. Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí, v platném znění

OSPOD povinnost sdělit údaje o svém zdravotním stavu, podrobit se vyšetření a sdělit jména sídla lékařů, v jejichž péči jsou. Krajský úřad na základě odborného posouzení rozhodne o zařazení žadatelů do své evidence, případně o přerušení řízení po určitou dobu. V případě nezařazení mají žadatelé právo se do rozhodnutí odvolat prostřednictvím orgánu, který rozhodnutí vydal, a to k ministerstvu práce a sociálních věcí.⁶⁴

Zprostředkování v rámci ČR zajišťují krajské úřady, ovšem u osvojení dětí ve vztahu k cizině zajišťuje UMPOD.⁶⁵

Jsou však situace, kdy se zprostředkování neprovádí – rodiče dali souhlas předem k osvojení dítěte s určením určité osoby jako osvojitele, podal-li návrh na osvojení manžel rodiče dítěte (pozůstalý manžel), anebo příbuzný dítěte či jiná osoba dítěti blízká.⁶⁶

2.2.2 Přímé osvojení

Jednou z forem osvojení je osvojení přímé, kdy neprobíhá standardní proces zprostředkování. Tuto možnost zákon připouští a platí pro ni obdobná ustanovení jako pro samotné osvojení zprostředkované. V daném případě se však matka či rodiče osvojovaného dítěte s osvojiteli znají, osvojitele si sami rozličnými způsoby předem vyhledali. U soudu poté dají k osvojení adresný souhlas, tj. s označením vybraných osvojitelů. Samotné řízení o osvojení probíhá za jejich společné účasti. S přímým osvojením vystupuje spousta problémů, které si lidé na počátku neuvědomují. Jedním z mnoha problémů je fakt, že do doby rozhodnutí soudu, přestože dítě bude v rodině velmi dobře adaptováno, nemají osvojitelé záruku, že bude moci v rodině zůstat a být pravomocně osvojeno. Navíc tím, že osvojitelé a rodiče osvojovaného dítěte o sobě vědí, je porušena anonymita, a může se tak kdykoliv stát, že bude mezi biologickými rodiči a novou rodinou docházet ke konfliktům, v horším případě k vydírání. I po letech může dojít k takové situaci, že některý z rodičů, s větší pravděpodobností matka, se nedokáže se situací smířit a bude chtít své dítě vidět, příp. si převzít zpět do své péče.⁶⁷

Opětovně je důležité připomenout, že institut osvojení by se neměl spojovat s tržními mechanismy nabídky a poptávky. Přestože to ne vždy lze ovlivnit a ještě hůře prokázat, tak

⁶⁴ Srov. MPSV. [online]. [cit. 2014-06-06]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/14502>

⁶⁵ Srov. § 20 odst. 2 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí, v platném znění

⁶⁶ Srov. § 20 odst. 3 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí, v platném znění

⁶⁷ Srov. Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, v platném znění

zákon alespoň pamatuje na ohlašovací povinnost, kterou mají rodiče osvojovaného dítěte. Jsou povinni o předání dítěte informovat OSPOD.⁶⁸ Oznamovací povinnost mají taktéž osvojitelé, kteří jsou povinni neprodleně informovat OSPOD o převzetí dítěte do péče s úmyslem jej přijmout do péče trvalé.⁶⁹

Takto lze předat dítě do péče osvojitele téměř ihned, pokud tomu zdravotní stav dítěte dovolí. Nejedná se o péči před osvojením, ale pouze o individuální osobní péči o dítě. Rodičům stále náleží rodičovská práva. Změní-li se tak okolnosti, má pečující osoba povinnost dítě vrátit zpět do péče rodičů, příp. do péče jiné osoby (např. širší rodiny). Rizikem této péče je, že může být pouze dočasná.⁷⁰

2.2.3 Osvojení manželem matky/manželkou otce

Osvojení manželem/manželkou jednoho z rodičů dítěte doznalo oproti předcházející právní úpravě značných změn. Nový občanský zákoník již nerozlišuje toto osvojení od osvojení cizími osobami, a tedy i v tomto případě platí veškerá ustanovení o osvojení. Výjimkou je § 833 odst. 2, kdy se osvojení nedotýká příbuzenského poměru mezi osvojencem a tímto rodičem, jeho příbuznými, a ani práv a povinností vyplývajících z uvedeného poměru. Také se v uvedeném případě promíjí § 823 o předání osvojovaného dítěte do péče budoucího osvojitele, neboť dítě se v rodině již nachází a s jedním z rodičů a jeho manželem/manželkou žije ve společné domácnosti.⁷¹

2.2.4 Mezinárodní osvojení

Mezinárodní osvojení dětí je v České republice možné až od 1. 6. 2000, kdy vstoupila v platnost Úmluva o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení, kterou zpracovala a přijala Haagská konference mezinárodního práva soukromého. Tento dokument společně se zákonem OSPOD,⁷² umožňuje osvojení dětí z ciziny do České republiky, tak i našich dětí do ciziny. Je to ovšem pouze v případech, kdy se nepodaří najít dítěti rodinu v zemi původu.

⁶⁸ Srov. § 823 odst. 1 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, v platném znění

⁶⁹ Srov. § 10a) zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí, v platném znění

⁷⁰ Srov. § 822 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, v platném znění

⁷¹ Srov. Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, v platném znění

⁷² Srov. Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí, v platném znění

Mezinárodní osvojení je možné realizovat pouze mezi smluvními státy této Úmluvy. Každý smluvní stát je povinen si určit na svém území ústřední orgán, který bude za osvojení do zahraničí odpovědný. Tuto funkci zprostředkovatele plní Úřad pro mezinárodně právní ochranu dětí se sídlem v Brně.

Osvojení se zprostředkovává pouze na žádost fyzické osoby, která má zájem o mezinárodní osvojení. UMPOD spolupracuje při zprostředkování mezinárodních osvojení toliko s ústředními orgány nebo řádně pověřenými organizacemi.

Proces mezinárodního osvojení je velmi složitý proces, jehož cílem je chránit nejlepší zájem dítěte. Jsou dána základní pravidla, ale konkrétní podmínky mezinárodního osvojení se liší v závislosti na situaci a právních úpravách ve státech, které na daném osvojení spolupracují.⁷³

Zprostředkování mezinárodního osvojení, týkající se dětí i žadatelů, je vymezeno v § 25 zákona OSPOD. V § 35 téhož zákona je upravena činnost UMPOD ve vztahu k cizině.⁷⁴

⁷³ Srov. Úřad pro mezinárodně právní ochranu, Šlesingrovo nám. 3/4, Brno. [online]. [cit. 2014-07-06].
Dostupné z: <http://www.umpod.cz/osvojeni/>

⁷⁴ Srov. Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí, v platném znění

3 Evidence dětí vhodných k osvojení

Zprostředkování osvojení je počátkem procesu, kterým se zajišťuje náhradní rodinná péče pro děti, kterým tuto péči z různých důvodů nezajišťuje vlastní rodina. Zprostředkování osvojení je tak velmi významnou činností, na základě které se vytvářejí nové vztahy mezi dětmi a osobami, které přebírají veškerou rodičovskou zodpovědnost namísto biologických rodičů.⁷⁵

Zprostředkování náhradní rodinné péče upravuje § 19a) zákona OSPOD, na základě kterého se vyhledávají děti, kterým je zapotřebí zajistit náhradní rodinnou péči. Tuto činnost mohou provádět pouze orgány sociálně-právní ochrany.⁷⁶

Dle §21 zákona OSPOD je určen postup při zprostředkování náhradní rodinné péče s tím, že na základě vyhodnocení situace dítěte a jeho rodiny, na základě individuálního plánuje zahájeno soudní řízení, které může vést k odebrání dítěte rodičům či jiným osobám za výchovu odpovědných.

Spisová dokumentace obsahuje:

- osobní údaje
- doklad o státním občanství, povolení k trvalému pobytu, hlášení k pobytu na území ČR po dobu nejméně 90 dnů, nebo doklad o oprávnění trvale pobývat na území ČR či žádosti na zahájení řízení o udělení mezinárodní ochrany
- údaje o sociálních poměrech dítěte, rodičů a sourozenců dítěte
- doklad, že jsou splněny podmínky osvojení
- rozhodnutí o výchově, bylo-li vydáno
- zprávu o zdravotním stavu a vývoji dítěte⁷⁷

Poté se kopie spisové dokumentace zašle na příslušný krajský úřad, který dle § 22 zákona OSPOD ji doplní o odborné posouzení dítěte s ohledem na věk, stanovisko odborného lékaře a jiné vážné skutečnosti, o vyjádření dítěte, o případné další doklady potřebné pro zprostředkování náhradní rodinné péče.⁷⁸

Na základě výše uvedeného zákonného ustanovení a ustálené praxe je zařazení dítěte do evidence náhradní rodinné péče leckdy spíše nahodilým aktem, kdy často rozhodujícím kritériem

⁷⁵ Srov. BOŤOVÁ, A., et al. *Náhradní rodinná péče a transformace systému péče o ohrožené děti v České republice*. 2008, s.11-12

⁷⁶ Srov. Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí, v platném znění

⁷⁷ Srov. Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí, v platném znění

⁷⁸ Srov. Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí, v platném znění

pro případné osvojení, je právní situace dítěte. Ta by však měla být pouze jedním z více aspektů, na základě kterých se bude volit nejlepší alternativa pro dítě. Bohužel je často v praxi jediným kritériem.⁷⁹

3.1 Souhlas rodičů k osvojení

S novým občanským zákoníkem je možné udělování souhlasu rodičů k osvojení dítěte pouze a výhradně před soudem.⁸⁰ V návaznosti na něj jsou ještě doplněny podmínky udělení souhlasu rodiče k osvojení v § 436 zákona o zvláštních řízeních soudních,⁸¹ a § 19 odst. 1 zákona OSPOD.⁸²

Právo udělení souhlasu k osvojení dítěte je osobním právem rodiče, a tudíž není součástí rodičovské odpovědnosti. Úpravou se zabývá § 812 a 873 NOZ pro případ, že byl rodič omezen rozhodnutím soudu na svéprávnosti, anebo byl rodič zbaven soudem rodičovské odpovědnosti.⁸³

Souhlas k osvojení dává rodič svým osobním prohlášením před soudem. Předtím než se rodič vyjádří, musí být soudem řádně poučen o podstatě daného souhlasu a osvojení, a o jejich případných důsledcích.⁸⁴ Je patrné, že není rozhodující, zda souhlas rodiče s osvojením je dán s určením osoby osvojitele, či bez takového určení.⁸⁵

Prohlášení o souhlasu s osvojením musí mít obsahově formu soudního protokolu. Poté, co je rodič poučen o podstatě a důsledcích protokolu a osvojení, je navíc poučen o podmínkách odvolání souhlasu s osvojením, obsah protokolu rodič, který prohlášení učinil, podepíše. Dále vzniká soudu povinnost oznamovat příslušnému OSPOD oznámení o udělení souhlasu.⁸⁶ Naopak OSPOD vzniká povinnost součinnosti s příslušným soudem a krajským úřadem.⁸⁷

Nově se také stanovuje doba pro odvolání souhlasu rodiče s osvojením, kdy

- souhlas lze odvolat po dobu tří měsíců ode dne, kdy byl dán
- souhlas lze odvolat i po době tří měsíců, a to za podmínky, že ještě nebylo dítě předáno do péče osvojitele před osvojením

⁷⁹ Srov. BOŤOVÁ, A., et al. *Náhradní rodinná péče a transformace systému péče o ohrožené děti v České republice*. 2008, s. 9-12

⁸⁰ Srov. § 810 zákona č. 89/2012, občanský zákoník, v platném znění

⁸¹ Srov. § 436 zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, v platném znění

⁸² Srov. § 19 odst. 1 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí, v platném znění

⁸³ Srov. § 812 a 873 zákona č. 89/2012, občanský zákoník, v platném znění

⁸⁴ Srov. § 810 zákona č. 89/2012, občanský zákoník, v platném znění

⁸⁵ Srov. § 814 zákona č. 89/2012, občanský zákoník, v platném znění

⁸⁶ Srov. § 436 zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, v platném znění

⁸⁷ Srov. § 19 odst. 1 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí, v platném znění

- anebo na základě rozhodnutí soudu, pouze na návrh rodičů a s ohledem na zájem dítěte, kdy má být dítě vydáno osobami pečujícími, zpět do péče rodičů.⁸⁸

Povinnost opětovně jednat s rodičem osvojenice před soudem podrobněji upravuje § 433 ZZŘ.⁸⁹

3.1.1 Souhlas dítěte k osvojení

Souhlas dítěte s osvojením, které dosáhlo věku alespoň 12 let věku, se řídí § 806 NOZ, kde se vždy vyžaduje osobního souhlasu dítěte s osvojením. Před podáním vyjádření dítěte je zapotřebí, aby soud provedl řádné poučení dítěte o účelu, důvodu a důsledcích souhlasu s jeho osvojením. Výjimkou jsou případy, kdy by dítě nebylo samotné schopno posoudit důsledky takového souhlasu, anebo by požadování souhlasu bylo v příkrém rozporu se zájmy dítěte.⁹⁰

Zákon pamatuje i na děti, které nedosáhly věku 12 let. Ty mohou projevit své přání prostřednictvím opatrovníka, kterým je zpravidla orgán sociálně-právní ochrany, na základě jmenování soudem. Jmenování opatrovníkem se řídí § 434 ZZŘ.⁹¹ Opatrovník zjistí veškeré rozhodné skutečnosti potřebné k rozhodnutí, zda osvojení je či není v zájmu dítěte, a své stanovisko posléze sdělí soudu. V kladném případě jménem dítěte dá souhlas s osvojením. Právní úpravu najdeme v § 807 a 808 NOZ.⁹²

Právem osvojovaného dítěte je souhlas s osvojením odvolat, a to až do doby rozhodnutí soudu o osvojení.⁹³

3.2 Osvojení bez souhlasu rodičů

Novým občanským zákoníkem, v návaznosti na rodičovskou odpovědnost, musely být i nově vymezeny podmínky, za kterých není třeba souhlasu rodiče k osvojení dítěte. Je žádoucí, aby bylo pamatováno nejen na děti, jejichž rodiče souhlas k osvojení udělili.⁹⁴

⁸⁸ Srov. § 817 zákona č. 89/2012, občanský zákoník, v platném znění

⁸⁹ Srov. § 433 zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, v platném znění

⁹⁰ Srov. § 806 zákona č. 89/2012, občanský zákoník, v platném znění

⁹¹ Srov. § 434 zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, v platném znění

⁹² Srov. Zákon č. 89/2012, občanský zákoník, v platném znění

⁹³ Srov. § 808 zákona č. 89/2012, občanský zákoník, v platném znění

⁹⁴ Srov. Zákon č. 89/2012, občanský zákoník, v platném znění

Souhlasu rodiče k osvojení není třeba, jestliže byl zbaven rodičovské odpovědnosti a současně i práva dát souhlas s osvojením, není schopen projevit svou vůli či rozpoznat důsledky svého jednání, anebo se zdržuje na neznámém místě, jehož místo se s vynaložením pečlivosti nepodaří zjistit. Vdaném případě musí být zjištěny veškeré rozhodné skutečnosti, které by měly vliv na rozhodnutí o osvojení. Pokud se tyto skutečnosti týkají obou rodičů, vyžaduje soud k osvojení souhlas poručníka, příp. opatrovníka, kterého jmenuje.⁹⁵ Úprava je doplněna § 432 a § 437 ZZŘ.⁹⁶

Dále není třeba souhlasu k osvojení toho rodiče, který nemá zjevný zájem o dítě, tj. soustavně neprojevuje opravdový zájem a tím porušuje své rodičovské povinnosti. Zjevný nezájem rodiče trvá alespoň po dobu 3 měsíců od posledního projeveného opravdového zájmu.⁹⁷ Úlohou OSPOD je poučit rodiče o porušování svých povinností, a případně jim poskytnou poradenství a pomoc.⁹⁸ Opět je v § 439 ZZŘ řešeno jmenování opatrovníka k udělení souhlasu s osvojením za rodiče.⁹⁹

Při změně poměrů dle § 440 ZZŘ může jednak soud zrušit rozsudek, kterým bylo určeno, že není zapotřebí souhlasu rodičů k osvojení dítěte, anebo jej zamítnout a v tom případě opětovný návrh lze podat až po uplynutí 1 roku od právní moci zamítavého rozhodnutí. Rozsudek však již nelze zrušit, bylo-li dítě pravomocně osvojeno.¹⁰⁰

3.3 Utajené osvojení

Osvojitel, ale i osvojenec, mohou navrhnout, aby soud rozhodl o utajení osvojení před biologickou rodinou dítěte. Obdobně platí utajení pokrevních rodičů a jejich souhlasu k osvojení. Odůvodňuje-li to však vážný zájem dítěte, může soud rozhodnout o jejich odtajnění.¹⁰¹ V případě utajení osvojení je soudní jednání neveřejné a jsou činěna další vhodná opatření k utajení osvojení. Například i zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, pamatuje na utajené osvojení. V § 8 a § 25, kde je dána možnost osvojenci nahlédnout do matriční knihy při dovršení věku 12 let, v případě utajeného osvojení se stanovuje osvojenci doba nabytí svéprávnosti.¹⁰² Osvojenec, který nabude svéprávnosti, má právo se seznámit s obsahem spisu o jeho osvojení.¹⁰³

⁹⁵ Srov. § 818 zákona č. 89/2012, občanský zákoník, v platném znění

⁹⁶ Srov. Zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, v platném znění

⁹⁷ Srov. § 819 zákona č. 89/2012, občanský zákoník, v platném znění

⁹⁸ Srov. § 19 odst. 1 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí, v platném znění

⁹⁹ Srov. § 439 zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, v platném znění

¹⁰⁰ Srov. § 440 zákona č. 89/2012, občanský zákoník, v platném znění

¹⁰¹ Srov. § 837 zákona č. 89/2012, občanský zákoník, v platném znění

¹⁰² Srov. Zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, v platném znění

4 Formy péče o děti před předáním osvojitelům

System péče o děti separované od rodičů by měl poskytnout co nejširší škálu možných způsobů a forem péče o dítě, o které nemohou pečovat jeho rodiče, ať už z krátkodobého či dlouhodobého důvodu. Tyto formy péče o dítě mají společné, že děti jsou vychovávány lidmi, kteří nejsou jejich biologickými rodiči. A různorodé od identického právního začlenění dítěte do rodiny, tj. osvojením, až po výchovu ústavní, kde je ovšem nejnižší individuální výchova dítěte konkrétní osobou. Sestupně ubývá znaků rodinné výchovy a takto jsou i uspokojovány základní psychické potřeby dítěte. Každá z forem má však svá slabá místa a i životní situace dětí jsou různorodé. Proto nelze favorizovat pouze jednu z forem péče. Své místo v systému péče o ohrožené děti tak má jak osvojení, tak i pěstounská péče dlouhodobá, i na přechodnou dobu, vedle svěřeni dítěte do péče jiné osoby než rodiče i ústavní výchova.¹⁰⁴

Je třeba si dát pozor na střídání výchovných prostředí a především citových vazeb, neboť to je pro dítě i okolní svět riskantní. Hrozí zde vážné riziko vzniku deprivace.¹⁰⁵

4.1 Zdravotnické zařízení

Na základě zákona OSPOD jsou zdravotnická zařízení povinna dle § 10a, odst. 1, neprodleně nahlásit OSPOD, že po narození dítěte jej jeho matka opustila a zanechala ve zdravotnickém zařízení.¹⁰⁶

Podle u nás přijatého právního pravidla je porod jedinou relevantní skutečností pro rozhodnutí o otázce mateřství. Matkou dítěte je tedy pouze žena, která dítě porodila.¹⁰⁷

4.1.1 Opuštění dítěte matkou

Pokud je u matky, která dítě porodila a posléze opustila ve zdravotnickém zařízení, pokud je známa její totožnost, je vcelku snadné ji ve spolupráci s OSPOD, příp. policií dohledat, a situaci s ní, příp. blízkou rodinou řešit ve prospěch dítěte.

¹⁰³ Srov. § 838 zákona č. 89/2012, občanský zákoník, v platném znění

¹⁰⁴ Srov. WESTPHALOVÁ, L. *Svěření dítěte do pěstounské péče v novém občanském zákoníku*. Sborník přednášek z XII. konference NRP. 2012, s. 45-48

¹⁰⁵ Srov. ZEZULOVÁ, D. *Pěstounská péče a adopce*. 2012, s. 176

¹⁰⁶ Srov. § 10a, odst. 1, zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí, v platném znění

¹⁰⁷ Srov. § 775 zákona č. 89/2012, občanský zákoník, v platném znění

Jiná situace je u matky, která je rozhodnutá své dítě záhy po porodu opustit a zanechat je ve zdravotnickém zařízení, avšak s vědomím, že v péči o dítě budou, namísto ní, pokračovat osvojitelé, které si ona sama vybrala. Časté je to právě v případech přímého osvojení, o kterém jsme hovořili v kapitole 2.3.2. Ve zdravotnických zařízeních tak dochází k přímému předání dítěte mezi matkou a osvojiteli nedlouho po porodu. Osvojitelé leckdy již ve zdravotnickém zařízení vykonávají osobní péči o dítě, ve které pokračují i po propuštění dítěte ze zařízení, kdy si jej odváží přímo k sobě domů.¹⁰⁸

4.1.2 Baby boxy

Otázka existence baby boxů v rámci ČR a jejich zřizování při zdravotnických zařízeních, od prvopočátku vyvolávají diskuze renomovaných odborníků. Argumentem zřizovatelů baby boxů a jejich zastánců je garance práva na život dítěte, záchrana života nechtěných dětí, zabránění vražd novorozenců a nechtěných dětí, s úmyslem jim poskytnout možnost se dostat do náhradní rodiny. Pohledy z oblasti práva, medicíny, psychologie, ale i etiky, jsou k baby boxům rozporuplné. Některými z důvodů jsou

- upírání práva dítěte na totožnost, znát své rodiče a mít jejich péči
- snižuje odpovědnost rodičů za dítě, které přivedli na svět
- vytváří se nalezení bez vlastní identity, rodinné a sociální anamnézy
- je dostatek jiných možností pro rodiče, jak dát dítě do náhradní výchovy
- nezabrání vraždám novorozenců, jak se prvotně předpokládalo
- může dojít k umístění uneseného novorozence
- dítě odloží jeden z rodičů, bez souhlasu druhého¹⁰⁹

Změna v přijímání baby boxů je zásluhou především zdravotnických zařízení, které participují na jejich provozování, a také díky médiím. Dobré konce v životě dětí přispívají k postupnému přehodnocování odmítavého přístupu. I přesto, především v právních kruzích, zatím shoda nepanuje.¹¹⁰

¹⁰⁸ Srov. NOŽÍŘOVÁ, J. *Náhradní rodinná péče*. 2012, s. 40-41

¹⁰⁹ Srov. Právo a rodina, č.5/2009. Praha, 2009. s. 1- 2

¹¹⁰ Srov. Právo a rodina, č.5/2009. Praha, 2009. s. 4

I u baby boxů se můžeme setkat s dvojitou situací odložení dítěte rodičem. Jedná se o děti známé totožnosti, které mají např. u sebe rodný list. V tomto případě budou rodiče kontaktováni a bude jim nabízena prostřednictvím OSPOD i dalšími zúčastněnými subjekty pomoc v nesnadné situaci. Druhým případem jsou děti, jejichž totožnost není známa. Zde je zapotřebí rozhodnutí soudu o umístění dítěte do některé z forem ústavní péče, příp. s následnou perspektivou osvojení do péče žadatelů o osvojení. Ti by však měli být poučeni o specifčnosti situace, a možných rizik z toho plynoucích.¹¹¹

Přestože baby boxy, nebo také schránky pro odložené děti, nemají oporu v právních předpisech, tak existují a jsou provozovány v současné době v 63 zdravotnických zařízeních v rámci celé ČR.¹¹²

4.1.3 Porod utajený a anonymní

Utajeným porodem se rozumí poskytování zdravotních služeb spojených s těhotenstvím a porodem, které rodiče zachovávají anonymitu. Pokud se rodička v souvislosti s porodem rozhodne o utajení své totožnosti, požádá písemně dané zdravotnické zařízení o utajení své totožnosti. Součástí žádosti je i prohlášení rodičky, že o dítě nehodlá pečovat. Zdravotnická dokumentace poté podléhá zvláštnímu režimu. Samostatně je vedeno jméno a příjmení rodičky, její narození, datum porodu a žádost o utajení porodu společně s prohlášením. Po ukončení hospitalizace je zdravotnická dokumentace doplněna o samostatně vedené údaje, poté je zapečetěna a označena bezpečnostním kódem, který je předán rodičce. Zdravotní dokumentaci lze rozpečetit pouze na základě rozhodnutí soudu anebo na žádost ženy, která utajeně porodila, tzn. údaje o rodičce jsou utajeny, avšak v případě potřeby je lze zjistit.¹¹³

O tuto službu může žádat pouze žena, která má trvalý pobyt na území ČR, nesvědčí-li manželovi domněnka otcovství.¹¹⁴

Anonymní porod se od utajeného porodu odlišuje tím, že není známa totožnost matky. Jsou známy pouze informace, na základě kterých však nelze matku ztotožnit. Náš právní řád však tuto možnost porodů neumožňuje.¹¹⁵

¹¹¹ Srov. Právo a rodina, č.5/2009. Praha, 2009. s. 3- 4

¹¹² Srov. Babybox, webdesign Atelier Degas [online]. [cit. 2014-07-06]. Dostupné z: <http://www.babybox.cz/?p=statistiky>

¹¹³ Srov. § 37 zákona č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách, v platném znění

¹¹⁴ Srov. § 775 zákona č. 89/2012, občanský zákoník s komentářem, v platném znění

¹¹⁵ Srov. § 775 zákona č. 89/2012, občanský zákoník s komentářem, v platném znění

4.2 Pěstounská péče na přechodnou dobu

Institut pěstounské péče na přechodnou dobu se objevil od 1. 6. 2006, s novelou zákona OSPOD, která s sebou přinesla tuto novou formu náhradní rodinné péče. Jak už ze samotného názvu vyplývá, mělo by se jednat o dočasný pobyt dítěte v pěstounské rodině, a to na určitý čas. Je určena dětem od narození do 18 let věku. O svěřeni dítěte do pěstounské péče na přechodnou dobu rozhoduje pouze soud, který dle § 27a) odst. 8 zákona OSPOD je povinen nejméně jednou za tři měsíce přezkoumat důvody trvání pěstounské péče na přechodnou dobu. Dle odst. 9 může pěstounská péče na přechodnou dobu trvat nejdéle 1 rok. Pokud jsou do péče téhož pěstouna svěřeni sourozenci dítěte, kteří byli do této péče přijati později, prodlužuje se tato doba, ne však déle než jeden rok od svěřeni posledního ze sourozenců pěstounům. Poté by mělo dojít k návratu dětí zpět do původní rodiny, k osvojení či k umístění do jiné pěstounské rodiny.¹¹⁶

Životní situace jsou různorodé, a proto i pěstounská péče na přechodnou dobu má své omezené pole působnosti. Je určena dětem, o které nemohou rodiče ze závažných důvodů dočasně pečovat. Je vhodná u dětí, u nichž je jisté, že budou osvojeny, a čeká se jen na uplynutí doby pro souhlas rodiče s osvojením, příp. rozhodnutí, že souhlasu není třeba. Podmínky, kdy je děti vhodné umístit do pěstounské péče na přechodnou dobu se rozcházejí. Dítě by mělo mít prognózu zdravého fyzického vývoje. Je však otázkou, jak dál pracovat s rizikovými novorozenci, a také zda všechny novorozené děti nejsou svým způsobem rizikové. Proto by tato péče neměla být ze strany státu favorizována před ostatními.¹¹⁷

Pokud by tato forma péče nahradila dětská centra, bylo by zažehnáno riziko deprivacních projevů u dětí. Prevencí deprivace je respektování práv biologických rodičů a zároveň vytvoření citového příklonu a pocitu bezpečného světa v dočasné rodině.¹¹⁸

Na druhou stranu se klade důraz na odbornou přípravu pěstounů, jejich další vzdělávání a supervizi, neboť přijímají rozmanité spektrum dětí, s velmi rozdílnými potřebami. Očekává se od nich poskytnutí stabilního a láskyplného prostředí, schopnost spolupráce s rodiči dítěte, případně náhradními rodiči (osvojitelskými), což je podmíněno např. i dobrými komunikačními schopnostmi. Pěstouni by měli být vysoce profesionální a i celá pěstounská rodina by měla být od prvních dnů připravena a vedena k tomu, aby dítě v co nejbližší možné době mohlo být svěřeno do adoptivní rodiny, aby nedocházelo k rušivým situacím při předávání dítěte. Předání

¹¹⁶ Srov. Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí, v platném znění

¹¹⁷ Srov. WESTPHALOVÁ, L. *Svěření dítěte do pěstounské péče v novém občanském zákoníku*. Sborník přednášek z XII.konference NRP. 2012, s. 48

¹¹⁸ Srov. ZEŽULOVÁ, D. *Pěstounská péče a adopce*. 2012, s. 174

by mělo proběhnout nejpozději do počátku osmého měsíce věku, kdy dochází k tzv. separační úzkosti.¹¹⁹

Pěstounská péče na přechodnou dobu je zajištěna státem i po finanční stránce, kdy pěstouni mají nárok na odměnu pěstouna, a to od zařazení do evidence žadatelů o pěstounskou péči na přechodnou dobu, bez ohledu na skutečnost, zda-li o dítě pečují či nikoliv. Výše uvedené odměny se řídí § 47j zákona OSPOD, kdy výplatu zajišťují jednotlivé pobočky Úřadu práce dle bydliště pěstouna.¹²⁰

4.3 Dětská centra

Dětská centra, která se transformovala z dřívějších kojeneckých ústavů, jsou zdravotnickými zařízeními. Pro jejich činnost jsou závazné zákony č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách, a zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí. Dětská centra se snaží o všestranný rozvoj dětí v kojeneckém a batolecím věku, tj. od jejich narození do 3 let věku. Pečují o děti sociálně ohrožené a zdravotně postižené.¹²¹

Zdravotní péče je poskytována novorozencům s nízkou porodní hmotností, s vývojovými problémy, s problémy s příjmy potravy, chronickým onemocněním, apod. Díky vyškolenému personálu a kvalitnímu přístrojovému vybavení, vč. monitoringu, je poskytovaná péče na vysoké úrovni. Zdravotní péče se týká oborů praktického lékařství pro děti a dorost, dětského lékařství, neonatologie, klinické psychologie, fyzioterapie, apod. I přes značnou odbornost využívají dětská centra spolupráci s dalšími odbornými poradnami, pracovišti, nemocnicemi, apod.¹²²

Sociální a psychologická péče je poskytována u všech přijatých dětí, bez rozdílu zda se jedná o zdravotní či sociální indikaci. Kromě zdravotnické dokumentace se tak vede i dokumentace sociální, s vyjádřením psychologa. Je zde zajištěna běžná léčebně preventivní péče, psychoterapeutická, reedukační i rehabilitační péče. Největší prioritou dětských center je zkrácení délky pobytu dětí v jejich zařízení, a to buď návratem do biologické rodiny, nebo případným umístěním do rodiny náhradní.¹²³

¹¹⁹ Srov. ZEZULOVÁ, D. *Pěstounská péče a adopce*. 2012, s. 174-175

¹²⁰ Srov. Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí, v platném znění

¹²¹ Srov. Zákon č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách, v platném znění

¹²² Srov. Dětské centrum Pavučinka Šumperk, p.o.[on line]. [cit. 2014-07-06]. Dostupné z: http://www.pavucinka.cz/ria/media/File/vyrocní_zprava_2013.pdf

¹²³ Srov. Dětské centrum Pavučinka Šumperk, p.o.[on line]. [cit. 2014-07-06]. Dostupné z: http://www.pavucinka.cz/ria/media/File/vyrocní_zprava_2013.pdf

4.3.1 Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc

Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc (dále jen ZDVOP) mají právní ukotvení v § 42 až §42n zákona OSPOD. Jsou tedy, stejně jako sociálně-právní ochrana dětí, zaměřeny na děti od narození do 18 let jejich věku. Většinou jsou ZDVOP zřizovány v návaznosti na dětská centra, ale mohou být i při školských zařízeních.¹²⁴

Dle § 42 odst. 1 zákona OSPOD jsou zařízeními, která poskytují dětem ochranu a pomoc v případech, kdy

- se ocitly bez jakékoliv péče
- jejich život nebo příznivý vývoj jsou vážně ohroženy
- ocitly se bez péče přiměřené jejich věku
- jsou tělesně či duševně týrané nebo zneužívané
- nebo se ocitly v prostředí či situaci, kdy jsou závažným způsobem ohrožena jejich práva¹²⁵

Tato ochrana a pomoc spočívá v uspokojování základních životních potřeb dítěte, včetně zajištění zdravotních služeb, psychologické či jiné odborné pomoci i ubytování.¹²⁶

Jejich úlohou je zajištění okamžité pomoci ohroženému dítěti, třeba i na krátkou dobu, které spočívá na plném zaopatření dítěte do doby, než bude nalezeno dlouhodobější řešení. Následné hledání řešení situace dítěte, v jakékoliv podobě, však není úlohou ZDVOP.¹²⁷

Umístit dítě do ZDVOP lze na základě rozhodnutí soudu, na žádost OSPOD nebo zákonného zástupce dítěte, případně požádá-li o to dítě samotné.¹²⁸

¹²⁴ Srov. Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí, v platném znění

¹²⁵ Srov. §42 odst. 1 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí, v platném znění

¹²⁶ Srov. §42 odst. 1 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí, v platném znění

¹²⁷ Srov. Metodický pokyn MPSV. 2013, s. 2-8

¹²⁸ Srov. §42 odst. 2 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí, v platném znění

5 Odborné posouzení dětí vhodných k osvojení

V rámci odborného posouzení, které provádí krajský úřad dle § 27 odst. 2 zákona OSPOD, se posuzuje především úroveň tělesného a duševního vývoje dětí, včetně specifických potřeb a nároků dětí. Zároveň se také posuzuje vhodnost náhradní rodinné péče a její formy.¹²⁹ A právě, jak jsme se již o tom zmiňovali výše, tak prvotním a leckdy rozhodujícím faktorem je právní otázka.

Existují však i další činitele, kdekerým by se v rámci odborného posouzení dětí měla věnovat pozornost. Tyto činitele rozlišujeme na biologické, vývojové, sociální a stimulační.¹³⁰

5.1 Biologický faktor

Zde hovoříme především o dědičnosti, která může být zjištěna z rodinné anamnézy, pokud jsou tyto informace od biologických rodičů k dispozici, ale také v rámci náhodného vyšetření dítěte. U dětí se totiž vyšetření neprovádí automaticky, ale spíše v návaznosti na obavu z možného genetického postižení dítěte. V této souvislosti nelze opominout ani celkový zdravotní stav dítěte, který je při výběru formy náhradní rodinné péče velmi důležitý.

Biologický činitel se však může týkat i pohlaví dítěte, byť by měl být tento faktor podružný. Někteří potencionální osvojitelé nejsou schopni akceptovat dítě jakéhokoliv pohlaví. Pokud by i v tomto případě byla náhradní rodinná péče zprostředkována, bylo by to k tíži samotného dítěte. Výjimkou ve výběru pohlaví jsou osvojitelské rodiny, kde již dítě mají.

V neposlední řadě se jedná o etnikum. V tomto směru je však tolerance zájemců o osvojení velmi nízká, skoro žádná. Osvojitelé preferují jednoznačně majoritní etnikum. I když se sporadicky začínají objevovat osvojitelé, kteří jsou tolerantní i k minoritním etnikům, ale pouze k asijskému či africkému. Často však dětem s minoritním etnikem (většinou romským) naopak bývá úspěšně zprostředkováno osvojení do ciziny, kde jsou k etnickému původu dětí tolerantnější.¹³¹

5.2 Vývojový faktor

Do vývojového faktoru patří věk dítěte. Zájemci o osvojení si samozřejmě přejí přijmout dítě co nejmenší, nejlépe ihned po porodu. Nový občanský zákoník jim tuto možnost dává, kdy dojde

¹²⁹ Srov. Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí, v platném znění

¹³⁰ Srov. MATĚJČEK, Z. *Dítě a rodina v psychologickém poradenství*. 1992, s. 193-194

¹³¹ Srov. MATĚJČEK, Z. *Dítě a rodina v psychologickém poradenství*. 1992, s. 194-197

k soudnímu rozhodnutí o předání dítěte do péče těchto osob, většinou na základě předběžného opatření. S rostoucím věkem se obvykle snižuje pravděpodobnost umístění takového dítěte do rodiny zájemců o osvojení. Navíc s přibývajícím věkem může docházet ke snížení adaptace dítěte v nové rodině. U starších dětí tak většinou převládá jiná forma náhradní rodinné péče než je osvojení.

Nelze opominout ani psychologický vývoj dítěte, který má také vliv na výběr formy náhradní rodinné péče. V dnešní době jsou již metody a postupy, kterými se dá zkoumat vývoj dítěte velmi brzy po narození. Zájemci o osvojení spíše preferují dítě, kde se předpokládá vývoj s průměrnou či nadprůměrnou inteligencí. Je-li prognóza dalšího vývoje dítěte spíše v pásmu podprůměrné výkonnosti, zájem ze strany zájemců o osvojení se snižuje. Je však nutné, pokud ze strany zájemců o osvojení k akceptování vývoje dítěte dojde, aby po čase nekladli na dítě vyšší požadavky, než které by dítě bylo schopno objektivně zvládnout. Pokud je vývoj dítěte v pásmu mentální retardace, nachází se děti s lehčí formou spíše v pěstounských rodinách, a s vyšším stupněm v ústavní péči, odborném zařízení.¹³²

5.3 Sociální faktor

Tento faktor ovlivňují dvě skupiny, a to biologičtí rodiče a sourozenci dítěte. U osvojení končí role biologické rodiny okamžikem, kdy dojde k osvojení dítěte novou rodinou. I když je tento proces spíše právní záležitostí, může v něm sehrát roli i stránka psychologická. U ostatních forem náhradní rodinné péče je v lepším případě možnost návratu dítěte do původní rodiny, v horším však setrvávání v ústavní výchově a blokování pěstounské péče.

Mělo by se dbát na to, aby sourozenci mohli vyrůstat společně, nikoliv odděleně, každý v jiné rodině. U sourozenců, kteří jsou nižšího věku, a není mezi nimi velký věkový rozdíl, je pravděpodobné, že mají na osvojení stejné šance jako jedináček. Také je možnost, při narození dalšího sourozence prvního dítěte, poté kdy dojde k osvojení prvního dítěte, v přijetí tohoto sourozence osvojitelskou rodinou. Některé páry jsou za tuto možnost velmi rádi. U starších dětí či početnějších sourozeneckých skupin přichází v úvahu spíše jiná forma náhradní rodinné péče – pěstounská péče individuální nebo skupinová v dětských vesničkách.¹³³

¹³² Srov. MATĚJČEK, Z. *Dítě a rodina v psychologickém poradenství*. 1992, s. 200-204

¹³³ Srov. MATĚJČEK, Z. *Dítě a rodina v psychologickém poradenství*. 1992, s. 192, 205-206

5.4 Situační faktory

Do těchto faktorů mohou zasáhnout mezilidské vztahy, komunikace mezi lidmi, složení a mentalita obyvatel v místě bydliště či jeho okolí, klimatické poměry, dostupnost zdravotnického či školského zařízení, odpovídajícího potřebám rodiny, apod.¹³⁴

¹³⁴ Srov. MATĚJČEK, Z. *Dítě a rodina v psychologickém poradenství*. 1992, s. 207

6 Poradní sbor a seznámení se s dítětem

Cílem poradního sboru pro zprostředkování náhradní rodinné péče je za pomoci odborníků nalézt pro konkrétní dítě takové prostředí, které by v co největší míře uspokojovalo jeho základní psychické potřeby. Jelikož poradní sbor potřebuje získat co nejvíce informací z oblasti sociální, zdravotní, psychologické a právní, a to jak na straně žadatelů, tak i dítěte, je zapotřebí multidisciplinární spolupráce.¹³⁵

V každém kraji ČR je zřízen poradní sbor, jehož stálé členy jmenuje hejtman kraje. Členy mohou být psychologové, pediatři, sociální pracovníci, ředitelé dětských center a dětských domovů, apod. K jednotlivým jednáním poradního sboru mohou být přizváni tzv. hosté, kteří většinou znají konkrétní dítě či žadatele nejlépe, spolupracují s nimi.¹³⁶

Pokud poradní sbor, na základě hlasování, vytipuje žadatele jako vhodné náhradní rodiče pro konkrétní dítě, krajský úřad žadatele osloví a pozve na osobní schůzku, při které mají možnost se obeznámit se spisovou dokumentací dítěte. Již na základě informací ze spisu mohou žadatelé dítě odmítnout. Poté ovšem již nedochází k fyzickému kontaktu s dítětem. Pokud se žadatelé rozhodnou s dítětem seznámit, předá krajský úřad žadatelům písemné oznámení o vhodnosti stát se osvojiteli, na základě kterého mají žadatelé právo se s dítětem během 30 dní seznámit.¹³⁷

Je na žadatelích, jak brzy se za dítětem vypraví na první návštěvu, a zda v dané lhůtě 30 dní se rozhodnou dítě převzít. Většinou se žadatelé prvního setkání s dítětem velmi obávají. Nevědí, jak na ně dítě bude reagovat, zda přeskočí pomyslná jiskra. Mají obavy, aby i oni se chovali adekvátně situaci, byli přijati pečovateli dítěte, apod. Obavy žadatelů jsou přirozené, ale mnohdy zbytečné, neboť ve většině případů se do popředí dostanou emoce. V případech, kdy se však emoce nedostaví a žadatelé se chovají neutrálně až chladně, je zapotřebí zjistit důvody tohoto chování. Zda se jedná spíše o výjimečnou reakci žadatelů na pro ně emočně náročnou situaci, nebo o jejich obvyklý projev.¹³⁸

Pokud seznámení proběhne v pořádku, ze zařízení typu dětského centra nebo ZDVOP si mohou žadatelé většinou odvézt dítě většinou po první návštěvě, příp. za několik dní. U pěstounské péče na přechodnou dobu je tato doba individuální, a to od několika dní, týdnů,

¹³⁵ Srov. BOŤOVÁ, A., et al. *Náhradní rodinná péče a transformace systému péče o ohrožené děti v České republice*. 2008, s. 44-45

¹³⁶ Srov. § 38a) zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí, v platném znění

¹³⁷ Srov. Krajský úřad Olomouckého kraje [online]. [cit. 2014-06-06]. Dostupné z: <http://www.kr-olomoucky.cz/informacni-materialy-mpsv-cl-569.html>

¹³⁸ Srov. GABRIEL, Z., NOVÁK, T. *Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči*. 2008, s. 95

po řádově měsíce. Pro žadatele je tato doba nejen radostná a plná emocí, ale i stresující, neboť v krátkém čase musí zařídit vše potřebné pro převzetí dítěte. I když se jedná o rychlý proces, tak vždy je dán žadatelům dostatek času a prostoru, aby si mohli vše důkladně rozmyslet.¹³⁹

Pro žadatele s přijetím dítěte začíná výrazná změna ve fungování systému jejich bezdětného manželství, a tatáž změna zároveň hluboce zasahuje i je samotné v jejich individualitě. Změna může být k lepšímu, ale i horšímu.¹⁴⁰

Rozhodnou-li se ovšem žadatelé, že si dítě ponechají, požádají příslušný soud o svěřeni dítěte do péče před osvojením.¹⁴¹

¹³⁹ Srov. NOŽÍŘOVÁ, J. *Náhradní rodinná péče*. 2012, s. 67

¹⁴⁰ Srov. KLIMEŠ, J. *Reakce na ambivalentní objekt*. 2002, s. 42

¹⁴¹ Srov. Zákon č. 89/2012, občanský zákoník, v platném znění

7 Péče před osvojením dítěte

Nové vztahy jsou závažným zásahem do života dětí i náhradních rodin, proto je zákonem zajištěna dostatečná doba pro adaptaci dítěte i budoucích osvojitelů. Období péče před osvojením se využívá k ověření předpokladů pro vytvoření uspokojivého a úspěšného vztahu mezi dítětem a novou rodinou. Nezbytnou dobou péče před osvojením je doba minimálně šesti měsíců.¹⁴²

Konstitutivní rozhodnutí soudu má pro všechny zúčastněné celoživotní důsledky, proto je období péče o dítě před osvojením věnována zvýšená pozornost. Vytváří se těsné vztahy, obdobné biologickým.¹⁴³

Lze říci, že zákon rozlišuje dvě formy péče před osvojením, a to péči faktickou, která je vykonávána na základě jiných právních důvodů,¹⁴⁴ a na péči na základě rozhodnutí soudu o svěřeni dítěte do péče před osvojením.¹⁴⁵

Se souhlasem budoucího osvojitele je možné předání dítěte ihned, kdy rodiče dali souhlas k osvojení, případně i dříve, jakmile to zdravotní stav dítěte dovolí. Tato péče, která je před uplynutím tří měsíců od souhlasu rodičů dítěte s osvojením, se však nezapočítává do péče před osvojením.¹⁴⁶

Po uplynutí tří měsíců od doby, kdy byl dán souhlas k osvojení, se rodičům pozastavuje výkon práv a povinností vyplývajících z rodičovské odpovědnosti. Pozastavení výkonu rodičovské odpovědnosti je ze zákona, proto není zapotřebí žádného soudního rozhodnutí. Soud poté jmenuje poručníkem osvojovanému dítěti OSPOD, který jej bude zastupovat především právně.¹⁴⁷

Právě v této době může toliko soud rozhodnout o předání dítěte osvojiteli do péče před osvojením, a to na návrh osvojitele.¹⁴⁸ Rozhodne však až poté, kdy provede důkladné šetření ohledně vzájemné vhodnosti osvojení, zejména se zřetelem

- u osvojitele na osobnost, zdravotní stav, schopnost péče o dítě, jeho pohnutky k osvojení, bytové a finanční poměry
- u dětí jejich osobnost, zdravotní stav, jejich statusová práva

¹⁴² Srov. § 829 odst. 2 zákona č. 89/2012, občanský zákoník, v platném znění

¹⁴³ Srov. § 823 zákona č. 89/2012, občanský zákoník s komentářem, v platném znění

¹⁴⁴ Srov. § 823 zákona č. 89/2012, občanský zákoník, v platném znění

¹⁴⁵ Srov. § 826 zákona č. 89/2012, občanský zákoník, v platném znění

¹⁴⁶ Srov. § 823 zákona č. 89/2012, občanský zákoník, v platném znění

¹⁴⁷ Srov. § 825 zákona č. 89/2012, občanský zákoník, v platném znění

¹⁴⁸ Srov. § 826 zákona č. 89/2012, občanský zákoník, v platném znění

- kulturní prostředí, náboženské, etnické jak dítěte, tak i osvojitele
- doba péče osvojitele o dítě¹⁴⁹

Pro snazší pochopení dřívější a současné podoby péče osvojitelů o dítě před osvojením, byla pro tyto účely vytvořena časová osa, jejíž grafické vyobrazení najdete v příloze 1-3.

Při zjišťování skutečností a důkladných šetření v souvislosti s předáním dítěte do péče budoucích osvojitelů soud úzce spolupracuje s OSPOD. Tato spolupráce je vymezena nejen dle § 827 NOZ, ale i zákonem OSPOD, kdy se posuzuje nejen vhodnost zprostředkování osvojení, ale i zjištění skutečností, které by mohly případně vést až ke zrušení rozhodnutí soudu.¹⁵⁰ Další související úpravou je zákon o zvláštních řízeních soudních, který umožňuje soudu provést stejná šetření před rozhodnutím o předání osvojovaného dítěte do péče budoucího osvojitele, tak jako to umožňuje § 827 NOZ u rozhodnutí o předání dítěte do péče před osvojením.¹⁵¹

Dříve než bude o samotném osvojení soudem rozhodnuto, musí mít osvojitelé po dobu ne kratší 6 měsíců v péči osvojované dítě na své náklady. Po dobu, kdy je dítě v péči osvojitele, se vyživovací povinnost rodičů k dítěti pozastavuje.¹⁵²

Pokud hodlá dítě osvojit pouze jeden z manželů, musí soud zjišťovat důvod, pro který se druhý z manželů k osvojení nepřipojil.¹⁵³

Konečným krokem v daném procesu je podání návrhu k příslušnému soudu na osvojení dítěte.¹⁵⁴

¹⁴⁹ Srov. § 827 odst. 1 zákona č. 89/2012, občanský zákoník, v platném znění

¹⁵⁰ Srov. § 19 a 27 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí, v platném znění

¹⁵¹ Srov. § 438 zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, v platném znění

¹⁵² Srov. § 829 odst. 1 zákona č. 89/2012, občanský zákoník, v platném znění

¹⁵³ Srov. § 827 odst. 2 zákona č. 89/2012, občanský zákoník, v platném znění

¹⁵⁴ Srov. Krajský úřad Olomouckého kraje [online]. [cit. 2014-06-06]. Dostupné z: <http://www.kr-olomoucky.cz/informacni-materialy-mpsv-cl-569.html>

II. VÝZKUMNÁ ČÁST

8 Cíl výzkumu s formulací výzkumných otázek

V teoretické části jsme popisovali vývoj osvojení od historie, přes legislativní změny, až po dnešní podobu osvojení, a to nejen z hlediska pohledu práva, ale i z pohledu žadatelů, a především samotných dětí. Zaobírali jsme se mj. žadateli o osvojení, formami péče o děti před převzetím osvojiteli, odborným posouzením dětí, péčí osvojitelů o děti před osvojením i právními podmínkami osvojení. Jsou to skutečnosti a procesy, s nimiž se osvojované děti setkávají před osvojením, často velkou část svého života, ne-li od narození. Proto je tato teoretická část důležitá pro pochopení části výzkumné, jež na ni plynule navazuje. Cílem výzkumu je prozkoumat proces osvojení z pohledu samotných osvojitelů. Výzkum je pak motivován snahou zjistit pohled osvojitelů na novou podobu osvojení, v návaznosti na související legislativu, zprostředkování osvojení i forem péče o dítě před předáním osvojitelům, a zda se slučují s informacemi uváděnými v literatuře.

Na cíl výzkumu navazují tyto výzkumné otázky:

Jaká je jejich motivace k osvojení dítěte?

Jaký mají názor na podobu předávání dětí do jejich péče?

Jak se staví ke změně legislativy v oblasti osvojení z pohledu samotných osvojitelů?

9 Metodologie výzkumu

V této kapitole si uvedeme metody, pomocí kterých byl výzkum veden a osvětlíme si, z jakého důvodu byly vybrány právě ony.

9.1 Metoda výzkumu

Vzhledem k cílům práce se jeví jako odpovídající kvalitativní výzkum, který využívá hloubkového studia, rozhovorů i pozorování. Tento typ výzkumu je ve své podstatě jedinečný, neopakovatelný, a má svoji dynamiku. Výhodou je, že se může v průběhu výzkumu upravovat podoba otázek, doplňovat je, rozšiřovat, a jak jít případně ještě hlouběji do problému. Snahou je nalézt motivy, které stojí za jednáním osvojitelů, a názor osvojitelů na důležitost jednotlivých kroků osvojení umožňujících a k osvojení vedoucích. Přínosné rovněž je, že výzkum bývá prováděn v přirozených sociálních podmínkách respondentů.¹⁵⁵

Kvalitativní výzkum lze charakterizovat takto: „*Výzkumník vytváří komplexní, holistický obraz, analyzuje různé typy textů, informuje o názorech účastníků výzkumu a provádí zkoumání v přirozených podmínkách*“.¹⁵⁶

V kvalitativním výzkumu je použita metoda zakotvené teorie. Důvodem je porozumění danému tématu do hloubky, nalezení vztahů mezi sesbíranými údaji a zjištění nových, nepředvídatelných jevů, které mohou být v dané oblasti významnými. Schopností zakotvené teorie je „*schopnost integrovat v rámci kvalitativní analýzy data získávána odlišným způsobem*“.¹⁵⁷ K výsledkům nedochází pomocí statistických procedur nebo jiné kvantifikace.

Zakotvená teorie je tvořena třemi fázemi – první obnáší sběr dat, ve druhé fázi kódujeme za účelem vytvoření základních kategorií, a v poslední fázi konstruujeme určitou teorii. Etapy se prolínají, kdy každá předjímá tu následující.¹⁵⁸

Specifickým znakem zakotvené teorie je kódování, neboť pomocí něj mohou být získané údaje rozebrány, zjištěny vzájemné souvislosti, a následně novým způsobem složeny. Ze tří hlavních typů kódování, kterými jsou otevřené, axiální a selektivní, byly využívány v této práci pouze první dvě jmenované, práce totiž neměla za cíl vytvořit novou, konkrétní teorii.¹⁵⁹

¹⁵⁵ Srov. HENDL, J. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. 2008, s. 48 a 61

¹⁵⁶ Srov. HENDL, J. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. 2008, s. 50

¹⁵⁷ Cit. MIOVSKÝ, M. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. 2006, s. 226

¹⁵⁸ Srov. STRAUSS, A., COBRINOVÁ, J. *Základy kvalitativního výzkumu. Postupy a techniky metody zakotvené teorie*. 1999, s. 14

¹⁵⁹ Srov. STRAUSS, A., COBRINOVÁ, J. *Základy kvalitativního výzkumu. Postupy a techniky metody zakotvené teorie*. 1999, s. 25

9.2 Metoda sběru dat

V kvalitativním výzkumu byla použita metoda rozhovoru, která se jevila jako optimální. Rozhovor zpravidla provádí jedna osoba, jejímž úkolem je stanovit si formu, obsah a pořadí otázek, které bude klást. Na osobu výzkumníka jsou kladeny nemalé nároky. V rozhovorech je zapotřebí citlivosti, koncentrace, porozumění, a především na počátku schopnost prolomení psychických bariér respondentů. Respondenta je třeba si k rozhovoru získat, což znamená i dosáhnout jeho souhlasu se záznamem.¹⁶⁰

Rozhovor dále můžeme členit na volný, polostrukturovaný a strukturovaný. Pro dotazování byl zvolen polostrukturovaný rozhovor, u kterého je možnost zaměřovat pořadí otázek v průběhu rozhovoru, pokládat doplňující otázky, které v průběhu rozhovoru vyvstanou. Tyto podotázky slouží pro upřesnění či lepší pochopení odpovědi respondenta, a také se předchází možnosti zkreslení odpovědi výzkumníkem.¹⁶¹

V rámci polostrukturovaného rozhovoru a jednotlivých okruhů byly formulovány otázky, které byly definovány jako otevřené. Respondentům se tak otevírá možnost podrobnějšího vysvětlení vlastních názorů, postojů, chování.¹⁶²

Okruhy otázek:

1. Co bylo důvodem k podání žádosti o osvojení?
2. Myslíte, že osvojení byla pro vás jediná možnost?
3. Jak dlouho jste čekali na první dítě?
4. Lišila se doba převzetí u druhého dítěte?
5. Specifikovali jste kritéria (zdravotní stav, pohlaví, etnikum, apod.) pro převzetí dítěte?
6. Změnily se vaše představy a požadavky u druhého dítěte?
7. Jaké byly vaše představy o podobě přijímání dítěte do péče?
8. Splnily se tyto vaše představy? Odpovídaly očekáváním?
9. Pomohla vám odborná příprava při přijímání dítěte do péče?
10. Bylo obsahem přípravy převzetí dítěte z dětského centra?
11. Byla obsahem přípravy i pěstounská péče na přechodnou dobu?
12. Odpovídal průběh převzetí dítěte vašim představám?
13. V čem se lišilo převzetí dítěte z dětského centra a pěstounské péče na přechodnou dobu?

¹⁶⁰ Srov. HENDL, J. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. 2008, s. 166-167

¹⁶¹ Srov. REICHEL, J. *Kapitoly metodologie sociálních výzkumů*. 2009, s. 110-112

¹⁶² Srov. FERJENČÍK, J. *Úvod do metodologie psychologického výzkumu: Jak zkoumat lidskou duši*. 2000, s. 177

14. Jaké informace jste měli o pěstounské péči na přechodnou dobu?
15. Jste obeznámeni s novou legislativou týkající se osvojení?
16. Jak se ztotožňujete s legislativními změnami osvojení?
17. Domníváte se, že změny v legislativě jsou ku prospěchu osvojení?
18. Jak pohlížíte na povinnost informovat dítě o osvojení?
19. Kdy je dle vás nejlepší doba informovat dítě?
20. Je pro vás důležitá anonymita osvojení?

9.3 Charakteristika respondentů

Cílovou skupinou pro daný výzkum se staly tři osvojitelské rodiny, kterých se týkalo zprostředkované osvojení, a které mají zkušenost jak s přijetím dítěte z dětského centra či zdravotnického zařízení, tak s jeho převzetím od pěstounů na přechodnou dobu. Jelikož uvedených osvojitelů, kteří mají obě zkušenosti, není mnoho, v rámci zachování anonymity bude uvedena pouze oblast Severní Moravy, nikoliv daných krajů. Vzhledem ke skutečnosti, že oblast náhradní rodinné péče, a především institut osvojení, je velmi citlivý na zveřejňování informací, je kladen důraz na anonymitu, charakteristika respondentů je popsána pouze velmi stručně, a je tak respektováno i přání samotných osvojitelů, aby bylo ochráněno jejich soukromí a identita.

Všechny tři osvojitelské rodiny jsou manželské páry, které již při podání žádosti o zařazení do evidence žadatelů o osvojení byly manželé. Pár A má vysokoškolské (v sociální oblasti) a středoškolské vzdělání, u páru B mají oba středoškolské vzdělání a pár C má vysokoškolské vzdělání a střední odborné vzdělání. Všechny páry měly možnost převzít první dítě do své péče z dětského centra a druhé z pěstounské péče na přechodnou dobu. První dva páry A a B mají v péči nyní dvě děti, třetí pár C pečuje o děti tři. Všechny tři páry přebíraly děti v rozmezí let 2006-2013.

9.4 Proces získávání dat

Nejprve byli ve spolupráci s OSPOD vytipováni osvojitelé, kteří mají vlastní zkušenost jak s přijetím dítěte z dětského centra či zdravotnického zařízení, tak i od pěstounů na přechodnou dobu. Výhodou pravděpodobně bylo, že autorka výzkumu je zároveň pracovnící OSPOD, zabývající se náhradní rodinnou péčí, což u osvojitelů vzbuzovalo větší důvěru v zachování nedotknutelnosti jejich soukromí při poskytnutí rozhovoru. Byla zde tak i možnost se s těmito

osvojiteli předem telefonicky zkontaktovat. Všechny tři vybrané manželské páry, po prvotním oslovení a seznámení se s okruhem otázek rozhovoru, s provedením výzkumu souhlasily. Jediné, v čem se opět ujistovaly, byla naprostá anonymita a zachování soukromí, o čemž byly ubezpečeny. Ve všech třech případech proběhlo setkání v domácnosti jednotlivých rodin, kde probíhaly i rozhovory. Osvojitelé byli obeznámeni nejprve se smyslem rozhovoru a použitím získaných informací za účelem výzkumu v této bakalářské práci, a opětovně ubezpečeni o anonymitě. V rodinách v rámci rozhovoru panovala příjemná atmosféra, kterou občas narušila mírná nervozita u citlivých sdělení. I přesto se respondenti snažili o pravdivé odpovědi. Každému z jednotlivých párů byl dán prostor se k daným otázkám či tématu vyjádřit. Rozhovory byly zaznamenávány na diktafon, a to se svolením všech tří manželských párů, s tím, že budou následně přepsány. Všechny páry byly ubezpečeny, že nejsou dobré ani špatné odpovědi, ale že jsou cenné jejich vlastní zkušenosti, jejich názory, pocity, dojmy. Rovněž byly seznámeny s možností se dotázat na nejasnosti v rozhovoru, otázkách, příp. odmítnout odpověď.

10 Analýza zjištěných dat

V této kapitole se budeme zabývat samotným výzkumným šetřením, tj. analýzou dat, která se na základě zakotvené teorie – otevřeného kódování, vyvinula na tyto tři kategorie:

- 1) přípravná fáze osvojitelů
 - a) pohnutky pro osvojení
 - b) představy o dítěti
 - c) doba čekání na dítě
 - d) přínos přípravy

- 2) pohled osvojitelů na proces předávání dětí do jejich péče
 - a) z dětského centra
 - b) z pěstounské péče na přechodnou dobu

- 3) názor osvojitelů na změny legislativy v osvojení
 - a) podmínky procesu osvojení
 - b) informovanost dítěte
 - c) nebezpečí změn

První kategorie: Přípravná fáze osvojitelů

V této kategorii bylo výzkumným cílem zjistit motivaci osvojitelů k podání žádosti o osvojení dítěte, jaké měli o dítěti představy, příp. i jaké na ně měli požadavky, a jakou měli představu o době čekání na přijetí dítěte. Dále bylo cílem zjistit, zda jim v rozhodování pomohla i odborná příprava.

Z námi dotazovaných osvojitelů bylo u všech tří párů shodně zjištěno, že důvodem pro podání žádosti o osvojení byla neschopnost počít vlastní dítě. U dvou dotazovaných párů to byly zdravotní indikace „.....se ukazovalo, že zdravotní problém je asi větší, než se prvotně zdálo.... se nám také potvrdilo po druhém pokusu o umělé oplodnění“ (AŽ), „.....když mi lékaři zjistili, že nemůžu mít děti“ (CŽ), a u jednoho páru to byla vysoká pravděpodobnost, že dítě nebude počato „...po různých vyšetřeních přišli na to, že bude velký problém, abych otěhotněla“ (BŽ).

V návaznosti na zdravotní problém u osvojitelky bylo zjištěno, že u dvou párů dochází k okamžité podpoře osvojitelky jejich manžely „...snažil ji podpořit v alternativní možnosti – osvojení. Začal jsem o tom stále více uvažovat a hlavně s manželkou na toto téma hovořit“ (AM), „... začali jsme uvažovat hned, jak jsme se vrátili z kliniky, společně“ (BM). Pouze u třetího páru se jednalo spíše o skrytou podporu „...dítě jsme chtěli“ (CM).

O jiné možnosti než osvojení ani jeden z párů neuvažoval, jejich motivace tedy byla jednoznačně osvojitelská. „...jinou možnost než osvojení jsme ani nepomysleli. Chtěli jsme jej mít jako vlastní“ (AŽ), „.....měli jsme jasno.(AM), „... o tom začali uvažovat hned, jak jsme se vrátili z kliniky.(BŽ), „... napadlo nás to stejný“ (BM), „..... mi jsme to vlastně měli jednoznačné...tak to bylo jediné řešení“ (CŽ), „... dítě jsme chtěli, alespoň jedno“ (CM). Je zřejmé, i z rozhovorů, že v tomto byli manželé za jedno od první chvíle.

Ze sdělení respondentů vyplynulo, že panuje vcelku shoda i u představ o přijímaném dítěti. Osvojitelé se shodli, že by si přáli přijmout dítě co nejmenší, zdravé, a většinového etnika. Společně sdělují, že si přejí, aby „... bylo dítě co nejmenší a zdravé“ (AŽ), „...hlavně zdravé“ (AM), „..... co nejmenší a zdravé“ (BŽ), „Přesně tak“ (BM), „.....hlavně, aby bylo zdravé“ (CŽ). „... Jediné, co jsme nechtěli, bylo jiné pleti“ (BM), „Samozřejmě většinové, asi jako každý“ (AM). „...souhlasím“ (AŽ) „ A samozřejmě ne jiné pleti“ (CŽ). Dva páry neměly ani vyhraněné pohlaví, které by přijímané dítě mělo mít. „...pohlaví jsme vyhraněné neměli..... když se běžně dítě narodí do rodiny, tak je člověk rád.....a neřeší pohlaví“ (AŽ), „... neměli jsme dané, jestli kluk nebo holka“ (AM). „Na pohlaví nám nezáleželo“ (BŽ), „... opravdu mi to bylo jedno“ (BM). Pouze jeden pár se lišil od ostatních tím, že měl více specifických požadavků na

přijímané dítě „... *přáli jsme si víc holčičku....bez postižení ... aby nebylo úplně hloupé. Taky jsme nechtěli, aby rodiče byli třeba bezdomovci, feťáci*“ (CŽ), „*to by nebylo dobré*“ (CM).

U doby čekání na přijetí prvního dítěte v rámci rozhovoru vyšlo najevo, že osvojitelské páry počítají dobu jednak od ukončení přípravy, kdy jsou zařazeni do evidence osob vhodných stát se osvojiteli, a pak také od doby podání žádosti o osvojení do doby přípravy. Od ukončení přípravy se doba pohybovala v rozmezí 1,5 až 2,5 roku. „...*bylo asi tak rok a půl, možná i o trochu méně*“ (AŽ), „...*asi za necelé dva roky*“ (BŽ), „... *skoro dva a půl roku jsme čekali*“ (CŽ). U doby od podání žádosti do zahájení přípravy se osvojitelé shodli na době 1 roku. „...*od podání žádosti. To bylo asi ještě další rok*“ (AŽ), „...*něco přes rok trvala příprava*“ (CŽ). Je však patrné, že i přesto se doba osvojitelům zdála dlouhá. „...*mysleli jsme, že to bude dříve*“ (CM), „...*se nám to zdálo tenkrát věčnost*“ (AŽ), „... *čekání bylo hrozné, ubíjelo nás to*“ (BM). Nicméně dva manželské páry sdělily, že po srovnání s ostatními osvojiteli „...*zpětně si uvědomujeme, že to nebylo až tak dlouho*“ (BŽ), „... *byli jsme osloveni vcelku brzy, i když se nám to zdálo tenkrát věčnost*“ (AŽ). Páru C se zdála doba dlouhá, i když čekali srovnatelně s ostatními. „...*myslím, že to bylo dost dlouho....bylo to nekonečné*“ (CŽ). Při druhém dítěti se doba pohybovala mezi 3 až 4 rokem „...*měli takové štěstí, ale asi po necelých třech letech*“ (AM), „... *za necelé čtyři roky se to skutečně stalo*“ (BŽ), „... *když se blížilo, že mi skončí mateřská*“ (CŽ). Pár A, B tuto dobu považoval na druhé dítě za dobrou. Třetí pár C má zkušenost i s třetím dítětem „...*ten přišel po roce a kousek*“ (CŽ).

Z výpovědi všech účastníků, kromě jednoho respondenta, se zjistilo, že v souvislosti s procesem osvojení v dobrém vzpomínají na odbornou přípravu, která jim dala potřebné informace pro další proces osvojování. Shodují se, že „... *kdy jsme absolvovali přípravu,....jsme byli připraveni a myslím, že dobře*“ (AŽ), „...*ano, prošli a bylo to fajn*“ (AM), „... *myslím, že to k něčemu bylo*“ (BM), „... *myslím, že nám to hodně dalo*“ (BŽ). Příprava byla také jedním ze zdrojů informací pro osvojitele „...*řekli nám tam spoustu věcí, zajímavých, které si člověk předtím neuvědomoval*“ (BŽ), „... *řekli nám tam hodně zajímavých informací*“ (CŽ). Pouze jeden osvojitel, jak bylo uvedeno, vnímal přípravu „...*pro mě to byla nutnost*“ (CM). Zajímavý byl postřeh jednoho osvojitele, který zároveň na přípravu pohlížel i z jiného úhlu „... *bylo fajn, že jsme na tom byli všichni stejně*“ (BM).

Druhá kategorie: Pohled osvojitelů na proces předávání dětí do jejich péče

V dané kategorii bylo cílem zjistit, jak osvojitelé samotní pohlíží na proces předávání dětí do své péče, a to jak z péče dětského centra, tak i z pěstounské péče na přechodnou dobu.

V rámci rozhovorů bylo zjištěno, že u předávání z dětského centra oceňují všechny páry profesionální přístup, informovanost i okamžitou osobní péči o dítě. Uvádí: „*tam nás velmi mile přivítali ... bylo to takové nenucené, cítili jsme se dobře*“ (AŽ), „...*bylo fajn, že sestřičky nám ukázaly jak malého přebalovat, krmit a tak. Dokonce za námi byl i doktor a řekl nám informace*“ (BŽ), „...*doktor nám řekl, co se týkalo zdraví, sestřičky zas na co si dávat pozor, co má ráda*“ (CŽ), „...*hned jsme s ní mohli být, mohli si ji pohladit, pochovat. Zprvu jsme měli obavy, ale sestřička nám ukázala co a jak. Po chvíli nás tam s malou nechali samotné a jen z povzdálí se dívali, asi kdybychom něco potřebovali*“ (AŽ).

Také z výzkumu vyplývá shoda všech párů o tom, že doba převzetí byla rychlá - 1 až 3 dny. Sdělují: „... *za dva dny jsme si malou odváželi domů*“ (AŽ), „...*museli jsme tam zůstat asi tři dny, říkali tomu zácvik, a pak už jsme společně jeli domů*“ (BŽ), „*druhý den jsme ze sociálky dostali rozhodnutí a mohli jsme si malou vzít domů*“ (CŽ), „*pamatuju si, jak to bylo rychlé*“ (CM).

Dva páry jsou s dětským centrem v nepravidelném kontaktu „... *jsme v kontaktu, sice nepravidelně, ale jo. Třeba z narozenin pošleme fotky, aby viděli, jak rosteme. Asi dvakrát jsme měli cestu kolem, tak jsme se za tetami zastavili*“ (AŽ), „*tam jsme se byli ukázat. Bylo to moc fajn, na to ráda vzpomínám*“ (BŽ), jeden pár o tom nehovořil.

Shoda u všech tří párů také panuje u odborné přípravy, že byla mj. zaměřena i na přijetí dítěte z dětského centra. „... *na převzetí z dětského centra jsme byli připraveni a myslím, že dobře*“ (AŽ), „*u dětského centra nám to pomohlo, hodně*“ (BŽ), „... *jen ten kojeňák, o tom se mluvilo.*“ (CM), „*Na ten jsme připraveni byli*“ (CŽ).

V rámci výzkumu bylo zjištěno, že předávání z pěstounské péče na přechodnou dobu vyhovuje pouze jednomu páru, „*Zpočátku jsme všechno dělaly společně, pak byla nablízku a mohla jsem si vše dělat samotná. Samozřejmě jste omezena tím, že nejste u sebe doma, ale pěstounka měla vyčleněnu místnost právě pro takové příležitosti, což bylo příjemné*“ (CŽ). Dalším dvěma párům nevyhovuje „*byli jsme neustále pod dohledem, ne vše jsme s malou mohli dělat sami. Vše bylo na uvážení pěstounské rodiny*“ (AŽ), „*zanedlouho bylo zřejmé, že se od nás očekává, že se budeme řídit pravidly, které budou určovat*“ (BŽ).

Profesionalita pěstounů na přechodnou dobu chybí dvěma párům, „ *si říkám, že i pro ty pěstouny to asi nebylo lehké...pořád by tam měla být i profesionalita*“ (BŽ). „...*měly by být jasné pravidla*“ (BM), „... *více profesionality... informací moc nebylo... je to stále ještě v začátcích*“ (BŽ). Naopak osvojitelka z třetího páru je přesvědčena, že by se pěstounská péče na přechodnou dobu měla využívat „*pokud je pěstoun profesionál jako naše pěstounka, tak si myslím, že by se děti měly dávat právě k pěstounkám*“ (CŽ).

Všechny páry jsou za jedno, že byla dlouhá doba pro seznamování, „... *bylo hrozné přijet a za chvíli zase odjíždět, přizpůsobovat se pravidlům pěstounů, ne našim potřebám. Návštěvy jednou za dva až tři dny, stále dokola, byly vyčerpávající*“ (BŽ), „... *asi za dva, možná i tři týdny, ale ty byly nekonečné. Často jsme tam jezdili, ale odjíždění bez malé bylo pro nás hrozně stresující. Navíc jsme museli respektovat dobu návštěv, dle uvážení pěstounů*“ (BŽ), „...*tam jsme za ním museli často dojíždět. Trvalo to nějakou dobu, snad dva nebo dokonce tři týdny*“ (CŽ). Navíc dva páry sdělovaly, že se zmítaly ve svých pocitech a říkaly: „... *měli jsme pocit, že ji těm lidem bereme, i když jsme věděli, že o ni pečovali pro nás... jako by byla malá naše, ale vlastně nebyla*“ (AŽ), „*nejhorší bylo, že jste věděla, že už máte dítě, ale vlastně jste jej nemohla mít*“ (BŽ).

U podávání informací se názory osvojitelů různí. Pár C dostal více než jen informace „... *mi dala nejen úřední věci, ale i fotky z porodnice, album, které pro něj udělala, a dokonce i některé kousky oblečení, na které byl zvyklý*“ (CŽ). Pár B získal pouze všeobecné, což pro ně nebylo dostačující, po zkušenostech z dětského centra: „... *od pěstounů jsme nedostali ani moc informace o zdravotním stavu, jak předtím, spíš takové běžné, jejich postřehy*“ (BŽ). Třetí pár se nevyjádřil.

Dva osvojitelské páry zrušily kontakty s pěstouny na přechodnou dobu: „*jsme přerušili skoro hned po převzetí*“ (AM), „...*kdo adoptuje dítě, chce mít své soukromí a pořádně si jej chrání*. (BM).

Páry se shodují, že na pěstounskou péči na přechodnou dobu nebyly v rámci odborné přípravy připraveny. „*Ne, jen ten kojeňák, o tom se mluvilo* (CM), „*Na ten jsme připraveni byli, ale na pěstouny ne*“ (CŽ), „*V té době, kdy jsme absolvovali přípravu, tak pěstounská péče na přechodnou dobu ještě nebyla aktuální*“ (AŽ).

Všechny páry se shodly, že nepocítují žádný rozdíl ve vývoji či reakcích dětí po předání z dětského centra a pěstounské péče na přechodnou dobu do péče osvojitelů.

Třetí kategorie - názor osvojitelů na změny legislativy v osvojení

Záměrem uvedené výzkumné kategorie je zjistit, jak osvojitelé samotní vnímají změny v osvojení v souvislosti s novou legislativou. Jak pohlíží na nové podmínky procesu osvojení, vč. zavedení povinnosti informovat dítě o jeho osvojení, a zda nevnímají možné nebezpečí plynoucí z nové legislativy.

Od osvojitelů bylo zjištěno, že se stále zajímají o proces osvojení, a především mají zprostředkovanou povědomost o změně legislativy. Aktivně se o změny zajímá pět z šesti osvojitelů „... to víte, že to stále sledujeme... s ostatními z přípravy se to také řeší...je to složitější, větší nejistota, a trvá to všechno nějak déle. No, nevím, jestli je to dobré“ (AM). „Jsme rádi, že to máme za sebou... Jsme v kontaktu i nadále s ostatními z přípravy, kde se to také řeší. Hodně se obávají osvojení podle nových pravidel. Je to složitější, větší nejistota, a trvá to všechno nějak déle. No, nevím, jestli je to dobré, ... a v době, kdy to bylo přeci jen snadnější a asi i přehlednější. Možná zaběhnutější. Nevím, ale tak jak to popisují nyní, tak je to hodně složité a pro osvojitele to bude náročné to celé ustát. Na dítě se moc těšíte a dlouhá nejistota nepřidá“ (AŽ). Změny sledují i v souvislosti s dalšími osvojiteli a uvědomují si, že tito to budou mít složitější. „ Pořád to tak nějak podvědomě sledujeme, i když se nás to již tolik netýká. Ale máme ještě z přípravy nějaký pár, který přebíral své první dítě nedávno, a asi dva páry, kteří ještě dítě nemají. Takže i proto víme“ (BŽ). Z rozhovorů vyplývá, že si osvojitelé uvědomují, že se lhůty v osvojení budou prodlužovat v neprospěch jejich a především dítěte. „Shodujeme se, že se nám zdá současné osvojení jako složitější, komplikovanější. A k dítěti, pokud se nechcete setkat s rodiči, tak se dostanete mnohem později než za nás. Zjistili jsme, že si přebírali dítě skoro v půl roce a my jsme ho měli doma snad sedmý týden. To je velký rozdíl“ (BŽ). A nejhůře je osvojiteli vnímána nejistota pramenící od rodičů: „A když jsme se tak bavili, tak s tím, že o Vás budou rodiče vědět, má problém asi každý z osvojitelů. A ta nejistota, že stále mohou rodiče se ještě ozvat, je opravdu velká. Za nás to bylo přeci jen více ošetřené. Když to tak srovnáváme, a to ještě nemají to dítě osvojené, tak se mi to zdá hodně složitý“ (BŽ). „Souhlasím s manželkou“ (BM). Jinak občas se dívám na internet, co píšou v diskuzích. Zdá se, že získat malé dítě je teď mnohem složitější, náročnější. A když dostanete dítě brzy, tak hrozí, že jej budete muset vrátit rodičům. Vím, že rodiče mají svá práva, ale když se nechtějí, neumí starat, tak by neměli mít osvojitelé takové překážky.(CŽ). Pouze jeden osvojitel uvedl, že se o novou legislativu sám nezajímá, ale „Nesleduji to, spíš co žena občas řekne“. (CM).

V rámci rozhovorů byl od respondentů zjištěn jejich postoj k novému legislativnímu požadavku na osvojitele, podle kterého mají povinnost informovat dítě o osvojení. Dva páry se již snaží o postupné informování *...určitě to dětem tajit nebudeme, již nyní je na to pomalu povídáním připravujeme, ale říci jim to napřímo zatím nedokážeme. Snažíme se o to spíše intuitivně. Je to hrozně těžké, i pro nás“* (AŽ), *...o osvojení dětem určitě říct chceme, s tím počítáme a pomalu už o tom mluvíme. Vedeme děti postupně k víře, tak to snad bude pro nás jednodušší jim to vysvětlit. Snad to díky tomu i lépe pochopí“* (CŽ). Třetí pár se k tomu dosud neodhodlal, má z informování obavy, a uvedl, že *...víme, že by se to mělo dětem říci, ale nejde to snadno. Máte strach, že by se to hezké mohlo pokazit, a tak se to pořád odkládá na příhodnější dobu“* (BŽ), *...je to tak, není to lehké“* (BM). Jedna z respondentek se vyjádřila k věku dítěte tak, že *...s nástupem do školy... v pozdějším věku se o tom pak už špatně hovoří. Myslím, že by se to mělo dětem říkat od počátku, jak jsou schopny to vnímat“* (CŽ). Dva páry se shodly, že vůbec není lehké tuto povinnost splnit *...je to hrozně těžké, i pro nás“* (AŽ), *...je to tak, není to lehké“* (BM). Bylo zajímavé, že dva z páru si při této příležitosti vzpomněly na odbornou přípravu *...probírali jsme to v přípravě“* (AM), *...na přípravě jsme o tom hodně hovořili“* (BŽ).

Také bylo v rámci šetření zjištěno, že všechny páry se obávají nebezpečí v důsledku změny legislativy: *...aby se nehledaly cestičky jinde. Hodně se o tom diskutuje“* (AM), *...třeba náhradní matka, domluvená adopce...na internetu je kolem toho hodně napsáno“* (BŽ). Jeden pár dokonce připouští, že nebezpečí bylo dříve také, pro ně ale bylo nepřijatelné. *...měli jsme z toho obavu. Chtěli jsme to mít legálně“* (BM). I internet sehrává svoji roli v osvojení: *...právě na netu jsem si všimla, že tam jsou i nabídky, jak ten proces obejít. No, toho bych se bála. A za nás to tam tak veřejně nikde nebylo. Nebo si to neuvědomuju. Asi ne“* (CŽ).

11 Shrnutí výzkumných šetření

V uvedené kapitole shrneme poznatky, ke kterým jsme dospěli v rámci prováděného výzkumu, jenž byl zaměřen na přípravnou fázi osvojitelů, jejich vlastní pohled na proces předávání dětí do jejich péče a taktéž na jejich názor na změnu legislativy v oblasti osvojení.

Motivací osvojitelů k osvojení dítěte jsou jednoznačně zdravotní problémy, které mají za následek neschopnost přirozené reprodukce. Tato skutečnost je také impulsem osvojitelů k řešení vzniklé situace, tj. podání žádosti o osvojení. Jiné východisko ze své situace, než je osvojení dítěte, osvojitelé nepřipouští. S nápadem na osvojení přichází partneři většinou společně, za cílené podpory mužů. Představy osvojitelů o přijímaném dítěti se naprosto shodují – dítě by mělo být co nejmenšího věku, zdravé a většinového etnika. Představy o dítěti jsou rozšířeny o výběr pohlaví, vzdělatelnost dítěte, sociální status rodičů. Dobu, po kterou osvojitelé očekávají příchod dítěte do rodiny, nejprve považují za dlouhou, nekonečnou, ale po příchodu dítěte uvedený čas přehodnocují. Zpětně se jim již doba čekání nezdá tak nekonečná, jak ji původně vnímali. U druhého dítěte je již patrná větší tolerance osvojitelů s délkou čekání na dítě, a to ve srovnání s dobou u prvního dítěte. Osvojitelé v přípravné fázi si velmi dobře a rádi vzpomínají na odbornou přípravu k osvojení, kterou hodnotí zcela pozitivně. Mají pocit, že příprava byla opodstatněná a přínosná. Nabídla jim spoustu nových, zajímavých informací, které si v souvislosti s osvojením nemuseli uvědomovat. Zajímavým postřehem je skutečnost, že výhodou odborné přípravy byla i možnost setkání mezi lidmi, které trápí stejný problém, a kteří jsou na tom stejně jako ostatní účastníci.

Co se týká subjektivního názoru na přebírání dítěte osvojitelem z péče dětského centra a pěstounské péče na přechodnou dobu, tak v tomto se názory osvojitelů různí. U dětských center panovala naprostá shoda osvojitelů, kdy byli spokojeni s přístupem personálu, jejich profesionalitou, dostatečným podáváním informací o dítěti. Čeho si velmi cenili, byla možnost okamžité péče o dítě, při kterém však bylo respektováno soukromí osvojitelů. Pro osvojitele byla příznivá i doba převzetí dítěte do péče, která byla otázkou dne či pár dní. Spokojenost osvojitelů, pramenící z přístupu personálu, má za následek, že na tuto dobu vzpomínají osvojitelé s láskou a nemají problém se v dětském centru s dítětem zastavit na návštěvu. Na co rovněž osvojitelé vzpomínají, je opět přínos odborné přípravy k osvojení, které osvojitele velmi dobře připravila na veškeré situace týkající se procesu osvojení, tj. vč. procesu přebírání dítěte z dětského centra. Pokud se týká pěstounské péče na přechodnou dobu, tak zde taková spokojenost mezi osvojiteli nepanuje. Pouze jeden pár je s přístupem pěstounů spokojen a volil by tuto alternativu znovu. Další dva páry vyjadřují k pěstounům na přechodnou dobu výhrady s tím, že by ocenily jejich

větší profesionální přístup. Na druhou stranu si jsou vědomy skutečnosti, že chybí na obou stranách větší informovanost o pěstounské péči na přechodnou dobu, a to na rozdíl od dětských center, kde jsou informace běžné. Zde spatřují osvojitelé výhodu právě v odborné přípravě, která by mohla na obou stranách být přínosem a která by mohla pomoci s usnadněním některých nepříjemných situací. U pěstounské péče na přechodnou dobu se dle pocitů osvojitelů jeví jako problematické i místo a samotná péče o dítě. Všichni respondenti se shodují v názoru, že jsou omezení cizím prostředím a z toho vyplývajícím respektem k specifikům rodin pěstounů na přechodnou dobu, jejich dohledem nad péčí o dítě, za niž plnou odpovědnost mohou převzít až po určitém čase, dle uvážení pěstounů na přechodnou dobu. Pouze jeden pár to nevnímal jako až takové omezení, a to díky dobrému vztahu s pěstounkou na přechodnou dobu. Dále se páry shodly, že doba pro převzetí dítěte byla pro ně dlouhá asi dva až tři týdny. Dva páry se cítily být omezeny tím, že neměly možnost mít dítě při sobě. Průměrem by mohlo být - jako by jejich bylo, ale vlastně nebylo. U dvou párů osvojitelů z nespokojenosti také pramenilo jednoznačné ukončení kontaktů s pěstouny na přechodnou dobu. Třetí pár vůbec o kontaktech nehovořil. U přebírání dítěte z péče dětského centra i pěstounů na přechodnou dobu ani jeden z párů nepociťuje žádný rozdíl ve vývoji či reakcích samotných dětí.

Legislativní změny v oblasti náhradní rodinné péče, s ohledem na přijetí nového občanského zákoníku, přijímají oslovení osvojitelé spíše negativně. Díky změnám v procesu osvojení, především v péči osvojitelů před osvojením, mají pocit, že se neúměrně prodlužuje doba pro převzetí dítěte do rodiny osvojitelů. Tím je také dán větší prostor pro možné zasahování do procesu osvojení biologickými rodiči, což osvojitele velmi znejišťuje v jejich pozici. V této souvislosti je osvojitelé vnímáno upřednostňování biologických rodičů před osvojitelé spíše negativně. Můžeme vyvodit, že nový proces osvojení je hodnocen jako složitější, problematičtější a také méně přehledný. Naopak je patrné, že osvojitelé akceptují požadavek nové legislativy, který jim klade za povinnost informovanost dítě o osvojení. Díky působení odborné přípravy se osvojitelé s tímto pojmem setkali již dříve, proto jim není neznámý. Z odpovědí osvojitelů však vyplývá, že i když jsou s informováním dítěte rozumově ztotožnění, tak přesto naráží na svůj vnitřní problém. Nevědí, jak co nejvhodněji dítěti sdělit požadované informace a také je tu obava osvojitelů, aby se tím nenarušily vztahy mezi nimi a dítětem. Jako možné nebezpečí, plynoucí z nové legislativy, vnímají osvojitelé, že by mohla být řešena jejich nespokojenost s procesem osvojení snahou tento proces obejít, najít si jiná řešení jako např. náhradní matky, smluvené osvojení, apod.

11.1 Srovnání s odbornou literaturou

V této podkapitole se budeme snažit o porovnání teoretické části bakalářské práce s dosud zjištěnými informacemi vztahujícími se k danému tématu.

Všechny námi oslovené manželské páry se shodly, že jejich motivací k osvojení byla neschopnost mít vlastní potomky. Důvodem byly zdravotní důvody, některé páry byly i po absolvování umělého oplodnění. Všichni se však shodli, že tato situace pro ně byla velmi zatěžující. Toto naše zjištění se zcela slučuje se s tvrzením I. Sobotkové, že nenaplněná touha po dítěti dokáže být těžkým břemenem a zdrojem stresu pro bezdětné páry.¹⁶³ E. Zezulová si zase všímá, že o adopci usilují především bezdětné páry, které touží si naplnit svou rodičovskou roli, ale nedaří se jim to vlastním dítětem. Většinou jsou to páry po mnoha neúspěšných pokusech o umělé oplodnění. Jejich motivace je zjevná, ale do určité míry nedobrovolná.¹⁶⁴ V psychologickém slovníku se hovoří v souvislosti s osvojiteli o přijetí dítěte za vlastní.¹⁶⁵ Možná právě proto jsou osvojitelé, což potvrdili i naše páry, tak jednotní v požadavcích na dítě. Dle E. Zezulové je přirozené, že osvojitelům záleží na nízkém věku dítěte, jeho dobrém zdravotním stavu, inteligenci a vzhledu.¹⁶⁶ A to opravdu odpovídá přání i výběru osvojitelů. Více jsou rozebírány jednotlivé faktory ovlivňující nejen odborné posouzení dětí, ale především požadavky osvojitelů na dítě v knize Z. Matějčka.¹⁶⁷ Zajímavým zjištěním byla skutečnost, že i když je pro osvojitelské páry proces zprostředkování osvojení zdoluhavý, musí podstoupit odbornou přípravu, tak ji přesto hodnotí jako velmi přínosnou a vlastně na ni vzpomínají v dobrém a čerpají z ní i po letech.

Ze zjišťování subjektivního názoru na přebírání dětí z dětského centra se osvojitelé shodli, že zde byli profesionálové, odborníci, kteří je dostatečně informováni o dítěti. Souhlasí to i se zjištěními, které se týkají fungování dětských center.¹⁶⁸ Rozdílnost doby, po kterou dochází k předávání dítěte z jedné z uvedených péčí, ke které měli respondenti značné výhrady, se však ztotožňuje se zjištěními uváděnými J. Nožířovou, která upozorňuje, že u dětských center se doba může pohybovat od téhož dne, příp. několika dní, kdy si osvojitelé odvázejí dítě k sobě domů. U pěstounské péče na přechodnou dobu to jsou týdny i měsíce.¹⁶⁹

¹⁶³ Srov. SOBOTKOVÁ, I. *Psychologie rodiny*. 2012, s. 162-163

¹⁶⁴ Srov. ZEZULOVÁ, D. *Pěstounská péče a adopce*. 2012, s. 17

¹⁶⁵ Srov. HARTL, P., HARTLOVÁ, H. *Psychologický slovník*. 2000, s. 387

¹⁶⁶ Srov. ZEZULOVÁ, D. *Pěstounská péče a adopce*. 2012, s. 17

¹⁶⁷ Srov. MATĚJČEK, Z. *Dítě a rodina v psychologickém poradenství*. 1992, s. 193-207

¹⁶⁸ Srov. Dětské centrum Pavučinka Šumperk, p.o. [on line]. [cit. 2014-07-06]. Dostupné z:

http://www.pavucinka.cz/ria/media/File/vyrocní_zprava_2013.pdf

¹⁶⁹ Srov. NOŽÍŘOVÁ, J. *Náhradní rodinná péče*. 2012, s. 67

I když na to nebyl směřován průzkum, tak osvojitelé vykazují shodu s vyjádřením J. Klimeše, že s přijetím dítěte začíná výrazná změna ve fungování systému jejich rodiny.¹⁷⁰ Tuto skutečnost vnímaly všechny páry a také měly potřebu, byť mimoděčnou, o ní hovořit.

Také osvojitelé se identifikují s tvrzením E. Zezulové, že pěstounská péče na přechodnou dobu je uzákoněna několik let, přesto je využívána zcela minimálně, a to z důvodu neošetřené legislativy.¹⁷¹ Uvedenou skutečnost jistě měli na mysli vlastně všichni osvojitelé, když postrádali jasná pravidla a především odbornou přípravu zabývající se všemi hledisky pěstounské péče na přechodnou dobu, a to nejen pro osvojitele, ale i samotné pěstouny na přechodnou dobu. V tom také viděli možnost pochopení vzájemných pocitů, předcházení nedorozumění, vyvarování se problémům při přebírání dětí, a tím i možnosti větší důvěry v tuto formu péče.

Profesionalita, která osvojitelům u pěstounů na přechodnou dobu chybí, nekoresponduje s vyjádřením J. Nožířové, která uvádí, že pěstouny na přechodnou dobu se obecně kladou velmi vysoké nároky, kdy by si mj. měli uvědomit, že jde pouze o službu (hlídání dítěte), které by měli připravit na proces předání do nové rodiny. Měli by být připraveni na zátěžové situace právě přípravou.¹⁷² Takovou zkušenost právě osvojitelé nemají. Možná právě proto se přiklánějí osvojitelé více k dětským centrům. Z tohoto pramení i nesouhlas s transformací systému o ohrožené děti a rodiny, jejíž vizí je změna péče ústavní v pěstounskou na přechodnou dobu.

V čem se ale osvojitelé zcela neshodnou s odbornou literaturou je skutečnost týkající se přímo dětí. V odborné literatuře (např. J. Nožířová) se uvádí, že i pro laika je patrný rozdíl mezi dítětem pobývajícím v ústavní výchově a pěstounském péči na přechodnou dobu.¹⁷³ V publikaci MPSV je uvedeno, že v období rané výchovy je pro dítě velmi důležitá individuální péče s blízkým vztahem. V ústavním prostředí, kde mají děti neosobní, nevyhraněné vztahy, jsou poruchy ve vývoji nenapravitelné.¹⁷⁴ Ani jeden z pěstounských párů neshledal rozdíl ve vývoji dítěte mezi dětským centrem a pěstounskou péčí na přechodnou dobu.

Z informovanosti osvojitelů bylo patrné, že mají všeobecný přehled o změnách týkajících se osvojení, a to především v souvislosti s novým občanským zákoníkem, a zákony jimi navazujícími. Je zřejmé, že mezi osvojiteli, na rozdíl od legislativy, je těžko přijímána změna v postavení rodičů v procesu osvojení, tak i prodloužení doby k možnému přijetí dítěte do péče a v důsledku i v prodloužení doby samotného osvojení. A právě s ohledem na tato zjištění, se osvojitelé shodují v možném nebezpečí získávání dětí k osvojení jinými způsoby, nikoliv

¹⁷⁰ Srov. KLIMEŠ, J. *Reakce na ambivalentní objekt*. 2002, s. 42

¹⁷¹ Srov. ZEZULOVÁ, D. *Pěstounská péče a adopce*. 2012, s. 171

¹⁷² Srov. NOŽÍŘOVÁ, J. *Náhradní rodinná péče*. 2012, s. 21

¹⁷³ Srov. NOŽÍŘOVÁ, J. *Náhradní rodinná péče*. 2012, s. 21

¹⁷⁴ Srov. Právo na dětství. *Vývoj dětí v náhradních formách péče*. 2011, s. 15

však prostřednictvím orgánů k tomu zřízených. Obavy osvojitelů sou ve shodě se zákonodárci, kteří i v novém občanském zákoníku pamatovali na oznamovací povinnost zdravotnického zařízení, i aktérů samotných (rodičů dítěte a osvojitelů).

Závěrem lze jen konstatovat, že osvojitelské páry potvrzují sdělení Z. Matějčka, že pokud přijmou osvojované dítě bezvýhradně za své, stávají se po psychologické stránce pro něj pravými rodiči, se vším všudy.¹⁷⁵

¹⁷⁵ Srov. MATĚJČEK, Z. *Rodičovství biologické a psychologické*. 1986, s. 119-128

Závěr

Bakalářská práce, jak již její název naznačuje, se zabývá procesem osvojení v České republice, a to v návaznosti na novou legislativu. V teoretické části bylo záměrem analogicky a srozumitelně podat ucelené informace o celém současném procesu osvojení, formách osvojení, seznámit s problematikou zprostředkování osvojení z pohledu žadatelů o osvojení i samotných dětí a zaměřit se i na dobu péče před předáním dítěte osvojitelům. U žadatelů jsme zaměřili pozornost na dobu od podání jejich žádosti až po právní akt osvojení dítěte. U dětí jsme se spíše věnovali době hledání nové rodiny, jejich odbornému posouzení a zjištění vhodnosti pro osvojení.

V návaznosti na teoretickou část, která měla komplexně seznámit s procesem osvojení, pokračovala část praktická, jejímž cílem bylo prozkoumání procesu osvojení z pohledu osvojitelů. Konkrétně se praktická část zaměřovala na názory osvojitelů na novou legislativu, současný proces osvojení, včetně případných nebezpečí, na proces zprostředkování osvojení a na předávání dětí do jejich péče před osvojením. Názor osvojitelů byl pro práci důležitý a přínosný, neboť jsou to právě osvojitelé, vyjma dětí, kterých se proces osvojení nejvíce dotýká. Lze říci, že osvojitelé se ve většině shodli mezi sebou i s názory odborníků. Ve vztahu k přípravné fázi si nejvíce pochvalovali odbornou přípravu, kterou všichni absolvovali, a dokonce lze vyvodit, že ji vnímali jako velký přínos pro celý proces osvojení. Osvojitelé také byli spokojeni s přístupem dětských center, ve kterých nacházeli profesionální zacházení, soukromí i snahu zbytečně neoddalovat okamžik převzetí dítěte do své péče. Rádi vzpomínali na dobu spolupráce s dětskými centry. Co však osvojitelé kritizovali nejvíce, byla nová legislativa, v níž osvojitelé nevnímali takový přínos pro proces osvojení, jak se pravděpodobně očekávalo, ale spíše projevovali obavy z jejích dopadů. Dalším místem nazíraným osvojiteli problematicky bylo předávání dětí z péče pěstounů na přechodnou dobu, kde osvojitelům citelně chyběla větší rozpracovanost podmínek předávání, a to pro obě strany. V tomto ohledu lze s názorem osvojitelů více než souhlasit, neboť o tomto problému bylo sice hodně napsáno, ale nikdo i po tak dlouhé době od uzákonění pěstounské péče na přechodnou dobu se neodhodlal zpracovat „itinerář“, který by mohl předávání dětí z péče pěstounů na přechodnou dobu usnadnit a třeba i předejít některým nedorozuměním.

Přáním je, aby bakalářská práce pomohla k orientaci v legislativním světě procesu osvojení, byla rádcem i pomocníkem při pochopení forem i postupů v osvojení, a byla tak užitečná nejen odborníkům a začínajícím sociálním pracovníkům, ale i laikům, kteří se o danou problematiku zajímají.

Anotace

Příjmení a jméno: *Pluskotová Kamila*

Instituce: *Katedra křesťanské výchovy CMTF UP v Olomouci*

Název bakalářské práce: ***Náhradní rodinná péče - osvojení***

Vedoucí práce: *Mgr.et Mgr. Petra Sobková*

Počet stran: *86*

Počet příloh: *6*

Počet titulů bibliografie: *43*

Klíčová slova: *dítě*

osvojení

náhradní rodinná péče

zprostředkování náhradní rodinné péče

odborné posouzení

dětské centrum

pěstounská péče na přechodnou dobu

Bakalářská práce pojednává o jedné z forem náhradní rodinné péče, a to osvojení. Svým pojetím v teoretické části se snaží o poskytnutí uceleného pohledu na proces osvojení, a to nejen po právní stránce, ale i s ohledem na rozlišení forem osvojení, v návaznosti na nový občanský zákoník a novelizaci zákona o sociálně právní ochraně dětí. Pozornost je věnována pohledu na osvojení ze strany dítěte, kdy začít hledat pro dítě novou rodinu, jaká hlediska jsou zásadní v rámci odborného posouzení, ale opomenut nezůstává ani pohled ze strany žadatelů, od podání žádosti až po právní akt osvojení. V návaznosti na teoretickou část je zaměřena část praktická, jejímž cílem je zjištění motivace, která vede osvojitele k osvojení dítěte, zjištění subjektivní názoru osvojitelů na podobu předávání dětí do jejich péče a názor jejich názor na změnu legislativy v oblasti osvojení.

Abstract

Name: *Pluskotová Kamila*

Institution: *Katedra křesťanské výchovy CMTF UP v Olomouci*

Project name: ***Foster care - adoption***

Project supervisor: *Mgr.et Mgr. Petra Sobková*

Number of pages: *86*

Number of attachments: *6*

Number of bibliography titles: *43*

Keywords: *child*

adoption

foster care

mediating foster care

expertise

child centre

temporary foster care

This Bachelor thesis deals with adoption as one of the forms of foster care. In the theoretical part, the holistic view of the process is provided through its legislative aspects and also introduces various methods of adoption, linked to the new Civil Code and the amendment to the law of child protection. Great care is taken to the child point of view, the time to look for a new family, what aspects are crucial for expertise but also takes into consideration the point of view of the applicant, right from submitting the application until the legal act of adoption. The practical part that follows seeks the motivation of applicants that leads to adoption, their opinion on the process of acquiring children into their care as well as the legislative changes concerning adoptions.

Seznam zkratek

ČR	Česká republika
DC	Dětské centrum
NOZ	Nový občanský zákoník
NRP	Náhradní rodinná péče
OSPOD	Orgán sociálně právní ochrany dětí
OSŘ	Občanský soudní řád
UMPOD	Úřad pro mezinárodně právní ochranu dětí v Brně
ZDVOP	Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc
Zákon OSPOD	Zákon o sociálně právní ochraně dětí
ZZŘ	Zákon o zvláštních řízeních soudních

Ostatní zkratky

aj.	a jiné
apod.	a podobně
atd.	a tak dále
č.	číslo
např.	například
odst.	odstavec
písm.	písmeno
popř.	popřípadě
příp.	případně
r.	rok
s.	strana
Sb.	Sbírky
srov.	srovnej
tj.	to je
tzn.	to znamená
tzv.	tak zvaně
viz.	uvedeno v ...

Seznam použité literatury a pramenů

- BOŤOVÁ, A., et al. *Náhradní rodinná péče a transformace systému péče o ohrožené děti v České republice*. Brno: TRIADA, 2008. 68 s. ISBN 978-80-254-3353-9
- FERJENČÍK, J. *Úvod do metodologie psychologického výzkumu: Jak zkoumat lidskou duši*. 1. vydání. Praha: Portál, 2000. 255 s. 978-80-7367-815-9
- GABRIEL, Z., NOVÁK, T. *Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči*. Praha: Grada, 2008. 144 s. ISBN 978-80-247-1788-3
- HARTL, P., HARTLOVÁ, H. *Psychologický slovník*. Praha: Portál, 2000. 387 s. ISBN 80-7178-303-X
- HAVLÍČEK, K. *Rodinné listy, ročník druhý, číslo 5/2013*. Vydává Soudcovská unie ČR. Praha: Havlíček Brain Team, 2013. 40 s. ISSN 1805-0824
- HENDL, J. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. 3. vydání. Praha: Portál 2008. 407 s. ISBN 978-80-262-0219-6
- KLIMEŠ, J. *Reakce na ambivalentní objekt*. Praha: Univerzita Karlova, 2002. 83 s. ISBN neuvedeno
- KREBS, V. *Sociální politika*. 4. vydání. Praha: Aspi, 2007. 504 s. ISBN 978-80-7357-276-1
- MATĚJČEK, Z., *Dítě a rodina v psychologickém poradenství*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1992. 224 s. ISBN 80-04-25236-2
- MATĚJČEK, Z., et al. *Náhradní rodinná péče*. 1. vydání. Praha: Portál, 1999. 183s. ISBN 80-7178-304-8
- MATĚJČEK, Z. *Rodičovství biologické a psychologické*. In Sborník z 3. konference o náhradní rodinné péči, Olomouc 1984. Praha: MPSV, 1986.
- MATOUŠEK, O., et al. *Encyklopedie sociální práce*. Praha: Portál, 2013. 576 s. ISBN 978-80-262-0366-7

- MATOUŠEK, O. *Slovník sociální práce*. 2. vydání. Praha: Portál, 2008. 272 s. ISBN 978-80-7367-368-0
- MIOVSKÝ, M. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada Publishing, 2006. 332 s. ISBN 80-247-1362-4
- MONATOVÁ, L. *Pojetí speciální pedagogiky z vývojového hlediska*. BRNO: Paido, 1998. 85 s. ISBN 80-85931-60-5
- NOŽÍŘOVÁ, J. *Náhradní rodinná péče*. Praha: Linde, 2012. 94 s. ISBN 978-80-8613191-7
- RADVANOVÁ, S. *Kolize soukromého a veřejného práva v oblasti náhradní rodinné péče. Sborník přednášek z 6.konference NRP*. Praha: MPSV, 1999.
- REICHEL, J. *Kapitoly metodologie sociálních výzkumů*. Praha: Grada, 2009. 192 s. ISBN 978-80-247-3006-6
- SEDLÁK, P. *Připravovaný zákon o zvláštních řízeních soudních*. Sborník přednášek z XII. konference NRP. Brno, 2012. 71s.
- SMUTKOVÁ, L. *Sociální práce s rodinou*. Hradec Králové: Gasudeamus, 2007. 107 s. ISBN 978-80-7041-069-1
- SOBOTKOVÁ, I. *Psychologie rodiny*. 3. vydání. Praha: Portál, 2012. 224 s. ISBN 978-80-262-0217-2
- STRAUSS, A., COBRINOVÁ, J. *Základy kvalitativního výzkumu. Postupy a techniky metody zakotvené teorie*. Boskovice: Albert, 1999. 228 s. ISBN 80-85834-60-X
- ŠVESTKA, J., et al. *Občanský zákoník: komentář*. Svazek II (§ 655 až 975). Praha: WoltersKluwer, 2014. 752 s. ISBN 978-80-7478-457-6
- WESTPHALOVÁ, L. *Svěření dítěte do pěstounské péče v novém občanském zákoníku*. Sborník přednášek z XII. konference NRP. Brno, 2012. 71s.
- ZEZULOVÁ, D. *Pěstounská péče a adopce*. 1. vydání. Praha: Portál, 2012. 200 s. ISBN 978-80-262-0065-9

KšncI, komise pro aplikaci nové civilní legislativy. *Rodinné právo v novém občanském zákoníku*. Ministerstvo spravedlnosti České republiky 2013, 20 s.

Metodický pokyn MPSV ze dne 30.8.2013, č.j. 2013/56052-211/1. *Postup OSPOD při umístování a pobytu dětí ve ZDVOP*.43 s.

Právo a rodina, č.5/2009 – 11. ročník. *Úprava výchovy dítěte odloženého do Baby boxu a dítěte narozeného v režimu tzv. utajeného porodu*. Praha: Linde, 2009. 24 s.

Právo na dětství. *Vývoj dětí v náhradních formách péče*. MPSV, 2011. 56 s. ISBN 978-80-7421-040-2

Internetové zdroje

Babybox, webdesign Atelier Degas [online]. [cit. 2014-07-06]. Dostupné z:

<http://www.babybox.cz/?p=statistiky>

Dětské centrum Pavučinka Šumperk, p.o.[on line]. [cit. 2014-07-06]. Dostupné z:

http://www.pavucinka.cz/ria/media/File/vyrocn_i_zprava_2013.pdf

Krajský úřad Olomouckého kraje [online]. [cit. 2014-06-06]. Dostupné z:

<http://www.kr-olomoucky.cz/informacni-materialy-mpsv-cl-569.html>

Právní zdroje

Úmluva o právech dítěte

Listina práv a svobod

Ženevská deklarace práv dítěte

Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, v platném znění

Zákon č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách, v platném znění

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

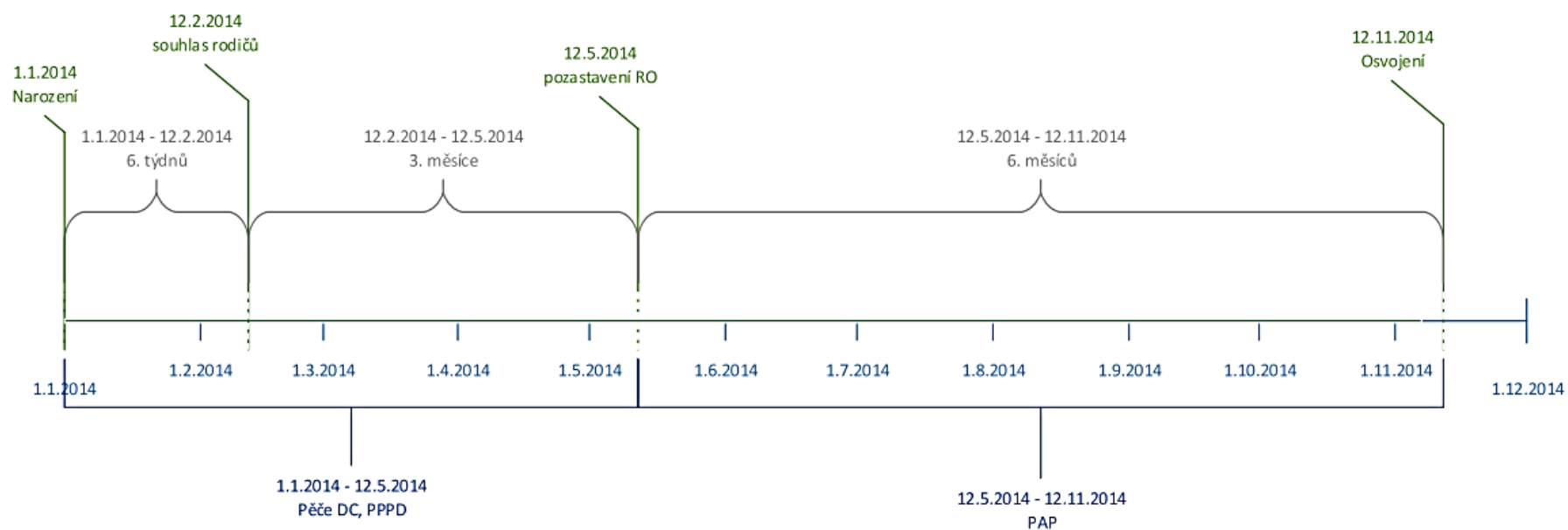
Zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních

Zákon č. 293/2013 Sb., občanský soudní řád

Zákon č. 303/2013 Sb., kterým se mění některé zákony v souvislosti s přijetím rektifikace soukromého práva

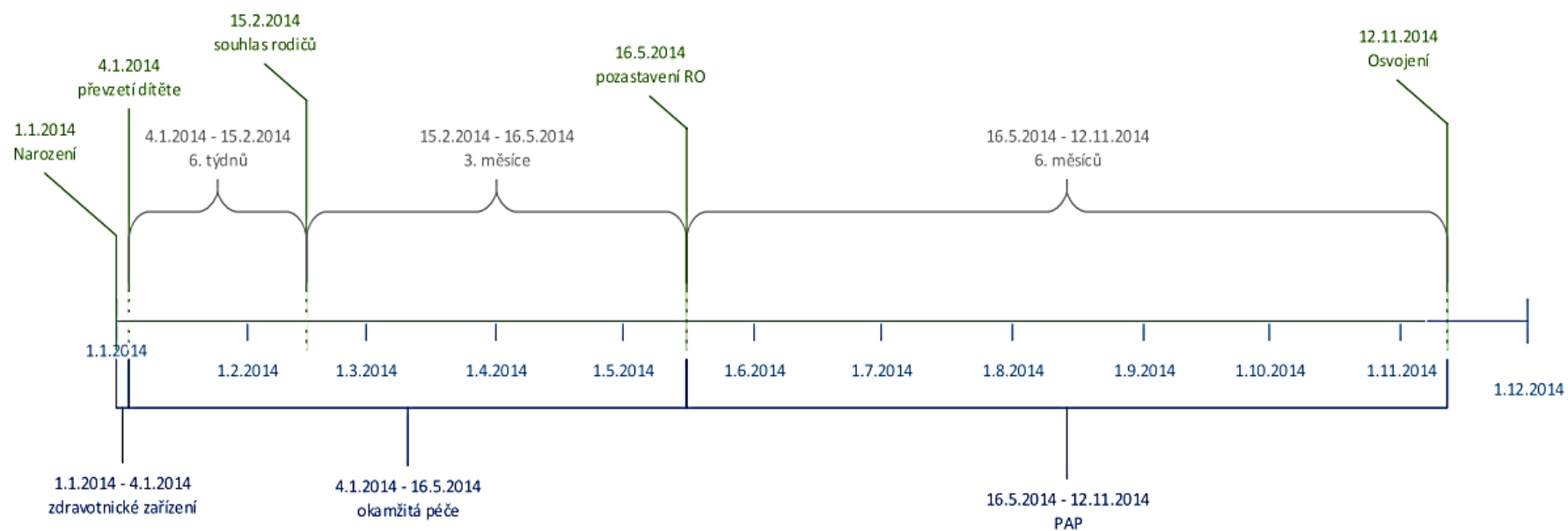
Příloha č. 1 - grafické znázornění péče před osvojením dle zákona o rodině

Péče před osvojením dle § 823

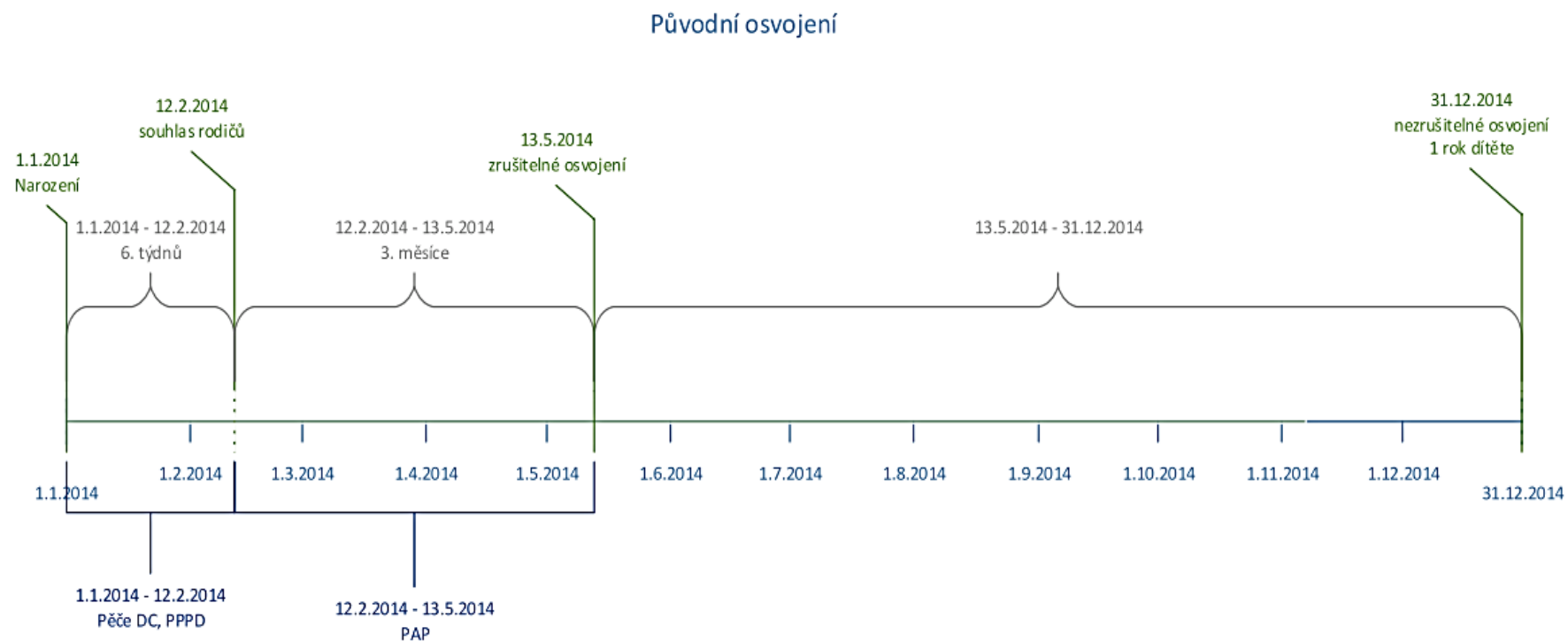

Příloha č. 2 - grafické znázornění péče před osvojením dle § 823

Péče před osvojením dle § 826

Příloha č. 3 - grafické znázornění péče před osvojením dle § 826

Příloha č. 4 - přepis rozhovoru s osvojiteli A 21.10.2014

Přepis rozhovoru s prvním osvojitelským párem – A, 21.10.2014

Zkratky: AŽ – žena, AM – muž

Dobrý den. Předně bych Vám chtěla poděkovat, že jste mi vyšli vstříc a jste ochotni poskytnout rozhovor na téma osvojení. Velmi si vážím toho, že jsme se sešli ve Vaší domácnosti. Ráda bych se Vám ještě jednou představila – jmenuji se Kamila Pluskotová a studuji na Univerzitě Palackého v Olomouci, Cyrilometodějská fakulta, obor sociální pedagogika. Ke své závěrečné bakalářské práci potřebuji provést rozhovor s osvojiteli, kteří mají osobní zkušenost s převzetím dítěte z dětského centra a pěstounské péče na přechodnou dobu, a orientují se v problematice osvojení. A myslím, že právě Vaše zkušenosti jsou těmi nejcennějšími. Pokud s tím souhlasíte, rozhovor bych si ráda nahrála na diktafon, abych jej mohla co nejpřesněji převést do písemné podoby. A samozřejmě respektuji Vaše přání zůstat pro danou práci v anonymitě.

AŽ: Děkujeme, že nás chápete. Určitě nechceme, aby naše jména někde figurovala.

AM: Ano, s rozhovorem problém nemáme, ale víte jak to je. Nechceme, aby nás někdo poznal.

Můžeme si začít povídat?

AŽ: Ano

AM: Ano

Kdy jste se rozhodli pro osvojení a byla to jediná možnost?

AŽ: No, bylo to asi po pěti letech manželství, kdy se nám stále nedařilo otěhotnět. Zprvu se zdálo, že by asistovaná reprodukce mohla pomoci, ale nakonec se u mne objevily zdravotní komplikace, takže bylo patrné, že tyto snahy by byly spíše marné. To se nám také potvrdilo po druhém pokusu o umělé oplodnění.

AM: Viděl jsem, že je to pro manželku již hodně náročné, hlavně psychicky, nejen fyzicky, proto jsem se snažil ji podpořit v alternativní možnosti – osvojení. Začal jsem o tom stále více uvažovat a hlavně s manželkou na toto téma hovořit.

AŽ: Byla jsem za to velmi vděčná, neboť pokusy pro mě byly velmi vyčerpávající, po všech směrech. Navíc se ukazovalo, že zdravotní problém je asi větší, než se prvotně zdálo.

A jiná možnost?

AŽ: *Na jinou možnost než osvojení jsme ani nepomysleli. Chtěli jsme jej mít jako vlastní, nedokázali bychom se o něj s někým dělit.*

AM: *Ta tu pro nás nebyla. Měli jsme jasno.*

Jak dlouho jste museli čekat na přijetí prvního dítěte?

AŽ: *Myslím, že to bylo asi tak rok a půl, možná i o trochu méně. Byli jsme osloveni vcelku brzy, i když se nám to zdálo tenkrát věčnost. Dá se říci, že jsme byli mezi prvními ze skupiny, ve které jsme absolvovali přípravu.*

AM: *No, asi druzí, myslím. Jo, bylo to vcelku brzy, na to jak nás strašili, že to bude trvat dlouho.*

AŽ: *Faktem je, že jsem nepočítala dobu předtím, od podání žádosti. To bylo asi ještě další rok, než jsme prošli různými vyšetřeními.*

A když hovoříte o tom, že vás strašili...

AM : *...víte jak to myslím. Dávali nám šanci za několik roků, že dětí je málo, žadatelů hodně. Abychom se netěšili, že dítě bude hned poté, co projdeme vším a budeme zařazeni.*

AŽ: *Asi viděli, jak moc se těšíme a nechtěli, abychom byli zklamaní.*

A jaká byla spolupráce s úřady?

AŽ: *Nemůžeme si stěžovat, od prvopočátku se snažili nám vše vysvětlit, podporovat nás. Spoustu věcí si však člověk uvědomí až později, o čem hovořili, co měli na mysli. V tom daném okamžiku to moc nevnímáte.*

AM: *Ale asi vnímá, ale nedokáže si to reálně představit. Zpětně je to jiné.*

Splnily se Vaše představy o dítěti?

AŽ: *Ano, velmi. Máme šikovné holčičky, zdravé, hezké, co víc si přát.*

AM: *Určitě ano. Jsme moc rádi, že je máme. I když kluk by taky nebyl špatný, ale s holkami to má taky své.*

Vím, že máte dvě děti. Jak se Vám poštěstilo získat druhé dítě?

AŽ: *Byli jsme rozhodnutí, že bychom rádi dvě děti, nechtěli jsme moc jedináčka. I když jsme byli připraveni, že i to se může stát. Druhé osvojení nebývá až tak obvyklé. Proto jsme si požádali o prodloužení své žádosti o druhé dítě. Moc už jsme s tím nepočítali, že bychom měli takové štěstí, ale asi po necelých třech letech se nám ozvali z krajského úřadu. Neváhali jsme ani chvíli.*

AM: *A je to dobře, protože jsme za holky moc rádi. Jsou bezva. Sice mít doma tři ženské, parádnice, to dá zabrat, ale jsem za ně rád. To musím přiznat, ač to nerad říkám, protože pak se s nimi nedá vydržet. (Smích).*

Měli jste nějaké jednoznačné požadavky na dítě?

AŽ: *Aby bylo dítě co nejmenší a zdravé. Pohlaví jsme vyhraněné neměli, brali jsme to tak, že i když se běžně dítě narodí do rodiny, tak je člověk rád, že je dítě zdravé a neřeší pohlaví, pokud je rozumný.*

AM: *Je to tak, neměli jsme dané, jestli kluk nebo holka. Hlavně zdravé.*

A co se týká etnika?

AM: *Samozřejmě většinové, asi jako každý.*

AŽ: *Souhlasím*

Mohu se zeptat, jak probíhalo první setkání s dětmi. Pamatujete si to?

AŽ: *Velmi dobře si to pamatuji, to se nedá zapomenout. U první dcery jsme si jeli do dětského centra. Tam nás velmi mile přivítali a asi jak viděli, jak moc se těšíme, tak nás hned zavedli k postýlce s dcerkou. Byla rozkošná. Ty vlásky a její krásná kukadla vidím dodnes. Hned jsme s ní mohli být, mohli si ji pohladit, pochovat. Zprvu jsme měli obavy, ale sestřička nám ukázala co a jak. Po chvíli nás tam s malou nechali samotné a jen z povzdálí se dívali, asi kdybychom něco potřebovali... Bylo to takové nenucené, cítili jsme se dobře. A za dva dny jsme si malou odváželi domů. Byla to velká změna, ale manžel zůstal se mnou zpočátku doma, takže jsme na to všechno byli dva. Bylo to lepší, nedokážu si představit, jak bych to zvládala samotná. Asi ztěžka.*

AM: *Bylo to hodně náročné, zvláště zpočátku. Zcela jiný režim, vše se točilo kolem malé. Ale zase jsem byl rád, že jsem si to mohl „užívat“ s manželkou. Přeci jen to bylo zásadní období.*

AŽ: *I já byla ráda, že je manžel se mnou. Poté mi pomáhala máma, když se manžel musel vrátit do práce.*

A u druhé dcery to už bylo jednodušší, ne?

AŽ: Jak v čem. Teoreticky co se týká zvládnání péče, tak to už jsem věděla co a jak, takže v tomto směru ano. Také jsem mohla využít věci po druhé dceři, což bylo fajn. Ale my už jsme zažili, že druhá dcera nebyla v dětském centru, ale u pěstounů na přechodnou dobu. A to bylo přeci jen jiné.

AM: Řekl bych hodně jiné.

Nevypadáte, že si na tu dobu rádi vzpomínáte?

AM: No, moc ne.

AŽ: Bylo to takové složitější. Měli jsme pocit, že ji těm lidem bereme, i když jsme věděli, že o ni pečovali pro nás. Občas byly takové situace, kdy jsme měli pocit, že jako by byla malá naše, ale vlastně nebyla. Byli jsme neustále pod dohledem, ne vše jsme s malou mohli dělat sami. Vše bylo na uvážení pěstounské rodiny.

AM: Popravdě, byli jsme z toho hodně nervózní. Vůbec jsme si to neužívali a už jsme se těšili, až vše skončí a malá bude u nás doma. Byla to věčnost.

Za jak dlouho jste si malou odváželi domů?

AŽ: Bylo to asi za dva, možná i tři týdny, ale ty byly nekonečné. Často jsme tam jezdili, ale odjíždění bez malé bylo pro nás hrozně stresující. Navíc jsme museli respektovat dobu návštěv, dle uvážení pěstounů.

AM: Těšili jsme se, až si malou odvezeme.

AŽ: Bylo to nesrovnatelné s dětským centrem, na to vzpomínám ráda.

Vy jste prošli odbornou přípravou?

AM: Ano, prošli a bylo to fajn.

A byla zaměřena na převzetí dítěte do Vaší péče?

AŽ: V době, kdy jsme absolvovali přípravu, tak pěstounská péče na přechodnou dobu ještě nebyla aktuální. A na převzetí z dětského centra jsme byli připraveni a myslím, že dobře. Splnilo očekávání a příjemným personálem asi i předčilo. Myslím, že zatím se toho moc nezměnilo, co víme, ale bylo by to vhodné, a to nejen na straně osvojitelů, ale i těchto pěstounů.

AM: Myslím, že pěstouni by to potřebovali ještě víc, aby se dokázali vžít do našich pocitů. Takovou dobu čekáte na dítě a pak skoro nic nemůžete, jen čekat.

Ještě se vrátím k převzetí. Poznali jste na dětech nějaké rozdílné reakce?

AM: Žádné.

AŽ: *Myslím, že skutečně žádné. Jen my jsme asi byli podruhé víc nervózní.*

Jste v kontaktu se zařízením a pěstouny?

AŽ: *Se zařízením jsme v kontaktu, sice nepravidelně, ale jo. Třeba z narozenin pošleme fotky, aby viděli, jak rosteme. Asi dvakrát jsme měli cestu kolem, tak jsme se za tetami zastavili. Bohužel to stejné nemůžeme říct o pěstounech. Zde kontakty nevyhledáváme, spíše naopak.*

AM: *Kontakty s pěstouny jsme přerušili skoro hned po převzetí. A tak to zůstane. Víte, každý osvojitel se snaží zůstat a anonymitě. Ne před rodinou, ale okolím.*

V souvislosti s novou legislativou, jak pohlížíte na změny v osvojení, jste-li informovaní?

AM: *To víte, že to stále sledujeme, i když už máme splněno (smích). Jsme v kontaktu i nadále s ostatními z přípravy, kde se to také řeší. Hodně se obávají, těch co se to týká, osvojení podle nových pravidel. Je to složitější, větší nejistota, a trvá to všechno nějak déle. No, nevím, jestli je to dobré. Aby se nehledaly cestičky jinde. Hodně se o tom diskutuje.*

AŽ: *Jsme rádi, že to máme za sebou, a v době, kdy to bylo přeci jen snadnější a asi i přehlednější. Možná zaběhnutější. Nevím, ale tak jak to popisují nyní, tak je to hodně složité a pro osvojitele to bude náročné to celé ustát. Na dítě se moc těšíte a dlouhá nejistota nepřidá.*

A jak se stavíte k informovanosti dítěte o osvojení?

AŽ: *Určitě to dětem tajit nebudeme, již nyní je na to pomalu povídáním připravujeme, ale říci jim to napřímo zatím nedokážeme. Snažíme se o to spíše intuitivně. Je to hrozně těžké, i pro nás. Jen bychom neradi, aby nás předběhli sousedi, jak to tak bývá.*

AM: *Probírali jsme to v přípravě, takže s tím počítáme. Ale je to skutečně těžké.*

Děkuji Vám za příjemné povídání, že jste byli ochotní se se mnou podělit o své nejen příjemné postřehy a zážitky, a že jste byli vůči mně po celou dobu rozhovoru tak otevření. Velmi si toho vážím a moc Vám za to děkuji. Na shledanou.

AŽ: *Na shledanou a přežeme hodně úspěchů ve studiu.*

AM: *Na shledanou.*

Děkuji a na shledanou.

Příloha č. 5 - přepis rozhovoru s osvojiteli B 23.10.2014

Přepis rozhovoru s druhým osvojitelským párem – B, 23.10.2014

Zkratky: BŽ – žena, BM – muž

Dobrý den. Ráda bych se Vám ještě jednou představila – jmenuji se Kamila Pluskotová a studuji na Univerzitě Palackého v Olomouci, Cyrilometodějská fakulta, obor sociální pedagogika. Chtěla bych Vám poděkovat, že jste si na mě udělali čas a byli ochotni mi poskytnout rozhovor na téma osvojení. Velmi si toho vážím, a děkuji, že jste mě pozvali k Vám domů. Ke své závěrečné bakalářské práci potřebuji provést rozhovor s osvojiteli, kteří mají osobní zkušenost s převzetím dítěte z dětského centra a pěstounské péče na přechodnou dobu. Myslím, že mi můžete svými zkušenostmi být velmi nápomocni. Pokud s tím souhlasíte, rozhovor bych si ráda nahrála na diktafon, abych jej mohla co nejpřesněji převést do písemné podoby. Samozřejmě, že budu respektovat Vaše přání zůstat v anonymitě.

BŽ: *Dobrý den. Vítáme Vás u nás doma a doufáme, že alespoň trochu pomůžeme.*

BM: *Dobrý den.*

Děkuji a mohu se zeptat, jestli stále platí přání anonymity?

BŽ, BM: *Samozřejmě (oba sdělují souhlasně).*

BM: *I když si za svými názory stojíme, tak nechceme, aby nás kdokoliv poznal. Chceme chránit své soukromí. To víte, lidé jsou různí.*

BŽ: *Souhlasím s manželem. Opravu nestojíme o publicitu.*

Myslíte, že je pravdou, že si osvojitelé zakládají na co největší anonymitu?

BM: *Jasně.*

BŽ: *Určitě. Víte, dítě opravdu chcete mít jako vlastní, uděláte pro to hodně, tak si logicky každý to štěstí, když se mu to podaří, stráží. Samozřejmě okolí jako rodiče, sourozenci, těm to řeknete, ti to ví, ale určitě se tím jinde nechlubíte. A jsou i tací, že to neřeknou ani rodině, než se jim to splní. Na přípravě tam takoví byli. Báli se, aby jim to nerozmlouvali. Myslím, že dnes se na to*

pohlíží trochu jinak než dřív. Hodně se o tom mluví. Dřív to bylo tabu. Ale i tak si myslím, že je to hodně intimní, máte to v sobě, a moc se o to dělit nechcete.

BM: *Na to byla dobrá příprava, všichni jsme tam měli stejný problém.*

Z jakého důvodu jste se rozhodli pro osvojení?

BŽ: *Když jsme se marně pokoušeli o děťátko, ale pořád se nám to nedařilo. Lékaři po různých vyšetřeních přišli na to, že bude velký problém, abych otěhotněla. Úplně nás od toho nezrazovali, ale moc šancí nám nedávali.*

BM: *Bylo jasné, že nám to spíše nabízejí kvůli penězům, ale šance je minimální.*

BŽ: *Viděli jsme to tak, že opravdu moc šancí nemáme, a proto jsme začali nahlas uvažovat o adopci. Nechtěli jsme zůstat bez dětí, v rodině jsme na ně zvyklí.*

A kdo začal o adopci hovořit jako první?

BŽ: *Bylo to tak spontánní, že jsme vlastně o tom začali uvažovat hned, jak jsme se vrátili z kliniky. Společně.*

BM: *Jo, bylo to tak. Napadlo nás to stejný.*

BŽ: *A začali jsme si shánět informace, hlavně na internetu, co všechno to obnáší.*

A neuvažovali jste o jiné možnosti?

BŽ: *Ne, do pěstounské péče jsme jít nechtěli. Chtěli jsme mít dítě se vším všudy, s nikým se nemuset dělit. A jiné možnosti se nám zdály být riskantní.*

Jaké máte na mysli?

BŽ: *Třeba náhradní matka, domluvená adopce a tak. Na internetu je kolem toho hodně napsáno, ale báli jsme se rizika. Nechtěli jsme nic riskovat.*

BM: *Měli jsme z toho obavu. Chtěli jsme to mít legálně, ne takto.*

Kdy jste si podali žádost?

BŽ: *Vlastně asi do půl roku poté, co jsme o tom začali uvažovat.*

BM: *Bylo to vcelku rychlé. Věděli jsme, že nemáme na co čekat.*

BŽ: *Obávali jsme se, abychom pak již nebyli na žádost staří.*

Jak to probíhalo?

BŽ: *Podali jsme si žádost, kde jsme museli vyplnit všechny papíry. Pak jsme nějaký čas čekali, než jsme absolvovali testy. Zdálo se to být dlouhé. Až po čase jsme se mohli zúčastnit přípravy.*

BM: *Ta byla fajn. Sice se mi moc jet nechtělo, to si pamatuju, ale nakonec se sešla prima parta. Dá se říci, že o sobě víme doted'.*

A pocit z přípravy?

BM: *Myslím, že to k něčemu bylo.*

BŽ: *Řekli nám tam spoustu věcí, zajímavých, které si člověk předtím neuvědomoval. Myslím, že nám to hodně dalo. Třeba jsme si zkoušeli, jak reagovat, když zazvoní telefon, že budeme mít děťátko. Učili nás, jak probíhá vše od tohoto okamžiku do doby, než si to malé dovezeme domů. Co máme udělat, kdo nám bude pomáhat a tak.*

BM: *A taky bylo fajn, že jsme na tom byli všichni stejně.*

BŽ: *To ano.*

Jak dlouho jste čekali na první dítě?

BŽ: *No, nám se to zdálo dlouho. Nejhorší bylo, když ze skupiny někdo na facebook napsal, že už mají dítě a my pořád nic.*

BM: *To čekání bylo hrozné, ubíjelo nás to. Hlavně manželka to nesla těžce. Přiznávám, že ani mě to nebylo jedno. Chtěl jsem, abychom to příště byli my.*

Psali jste na facebook?

BM: *Jen v rámci naší skupiny. Máme omezený přístup.*

BŽ: *Vím, že občas někteří si vyvěšují na své stránky fotky dítěte, komentáře, ale my to neděláme. Přijde nám to hodně riskantní.*

BM: *V tomto si někteří zahrávají, ale jsou to spíš výjimky.*

Kdy tedy přišla naděje na první dítě?

BŽ: *No, asi za necelé dva roky. Zpětně si uvědomujeme, že to nebylo až tak dlouho. Na začátku nám říkali, že to může být mnohem déle. Ale ten čas, kdy čekáte je nekonečný. To taky nepřidá na klidu.*

BM: *To čekání se mně zdálo dost dlouhý.*

Měly jste nějaké představy o přijímaném dítěti?

BŽ: *Jen jsme si přáli děťátko co nejmenší a zdravé.*

BM: *Přesně tak.*

BŽ: *Na pohlaví nám nezáleželo. Ve skrytu jsme možná malinko toužili po chlapečkovi, protože kolem sebe v rodině jsou samé holky.*

BM: *Ani já bych nebyl proti klukovi, ale opravdu mi to bylo jedno. Jediné, co jsme nechtěli, bylo jiné pleti. Ale to chtějí všichni.*

A splnily se Vaše představy?

BM: *Určitě, protože nakonec nám vybrali kluka.*

BŽ: *Ano, měli jsme miminko a dokonce chlapečka. Byl takový cvalík, ale moc hezký. Pamatuji si, jak jej právě krmili, když jsme se za ním byli podívat. Z náruče vykukovaly jen naducané tvářičky. Hned jsme se do něj zamilovali.*

BM: *Myslel jsem, že to se mnou nic neudělá, ale udělalo. Dostalo mě to.*

BŽ: *A měla jste vidět, jak si jej hned získal.*

Odkud jste si přebírali syna do své péče?

BŽ: *Bylo to z dětského centra. Měli jsme vcelku brzy možnost se tam jet podívat, což bylo fajn.*

BM: *Myslím, že jsme tam jeli ten stejný den, co nám to oznámili.*

BŽ: *Asi ano. Bylo fajn, že sestřičky nám ukázaly jak malého přebalovat, krmit a tak. Dokonce za námi byl i doktor a řekl nám informace k synovi. To bylo fajn, přeci jen nám to řekl srozumitelněji, než to bylo v papírech. Museli jsme tam zůstat asi tři dny, říkali tomu zácvik, a pak už jsme společně jeli domů. No, zpočátku to byl trochu chaos, nic se nedalo stihnout, velká změna. Ale pomáhal, kdo mohl, hlavně manžel a střídaly se babičky. Občas ho zlobily prdíky, ale na to nás upozornili při předávání, že na to trpí. Časem to přešlo.*

BM: *No, bylo to hodně náročný. Ale zvládli jsme to. Kluk je šikovný, celý táta. (Smích).*

A druhé dítě?

BŽ: *To se nám poštěstilo celkem náhodně. Již při prvním dítěti jsme projevili přání o případného sourozence. Věděli jsme z přípravy i od známých, že se to někdy stává, že matka porodí znovu, ale dítě se dá do jiné rodiny. My jsme si však říkali, že by bylo dobře, aby sourozenci byli spolu. Proto jsme svojí sociální pracovníci sdělili, kdyby se dozvěděla o dalším dítěti matky, že máme zájem. No a asi za necelé čtyři roky se to skutečně stalo, a syn měl sestřičku. Protože o nás věděli i na kraji, tak nejprve oslovili nás. Samozřejmě jsme souhlasili.*

BM: *Jen nevím, pokud by matka takto pokračovala dál, co by bylo.*

BŽ: *Na jednu stranu bychom asi o tom uvažovali, ale těžko říci, jestli bychom v dnešní době tři děti zvládli. Zajištění zatím jsme, ale nikdy nevíte.*

BM: *A taky, co když těch dětí bude ještě víc?*

Dceru jste si již brali z pěstounské péče na přechodnou dobu?

BŽ: *Ano, to už nebylo dětské centrum, ale přímo od pěstounů.*

BM: *Hm, to bylo.*

Copak?

BM: *Ani se mi o tom nechce moc mluvit, jinak bych nadával. Bylo to děsný.*

BŽ: *No, bylo to jiné než předtím a asi než byly naše představy. Mysleli jsme si, že to proběhne obdobně jako v dětském centru, ale bylo to naprosto jiné, nové. S odstupem času si říkám, že i pro ty pěstouny to asi nebylo lehké. Zopakovat bych si to nechtěla.*

BM: *No, to v žádném případě. (Mírně zvýšený hlas).*

V čem se předávání lišilo?

BŽ: *Zanedlouho bylo zřejmé, že se od nás očekává, že se budeme řídit pravidly, které budou určovat pěstouni. Chápali jsme to, neboť jsme byli v jejich domácnosti. Jenže tam jsme zůstávali každou návštěvu. Bylo hrozné přijet a za chvíli zase odjíždět, přizpůsobovat se pravidlům pěstounů, ne našim potřebám. Návštěvy jednou za dva až tři dny, stále dokola, byly vyčerpávající. Nejhorší bylo, že jste věděla, že už máte dítě, ale vlastně jste jej nemohla mít. Je to taková agónie. A dlouhá. Návštěvy probíhaly tak, že jsme se jen dívali, příp. si mohli dceru jen chvíli pochovat. Ovšem vše pod dohledem, v cizím prostředí. Měli asi o dítě obavu, ale jedno jsme již doma měli. A proč předtím se synem obavu neměli? Klidně nám ho svěřili a nechali nás samotné. Jen občas nakoukly, ale to spíš, jestli něco nepotřebujeme. Pak už to bylo jen v naší režii. Bylo to mnohem příjemnější.*

BM: *Nemyslím si, že by nás měli posuzovat cizí lidé, jestli jsme dobrými rodiči nebo ne. Podle mě mají splnit funkci, že se o dítě postarají a předají, a ne nás držet ve slepé uličce. Je to hodně na jejich libovůli, bohužel. A když si nesednete, máte vůbec smůlu.*

BŽ: *No, nejhorší bylo, že při předání nám dávali najevo, že mají malou tak rádi, že nám ji asi nedají.*

BM: *No, to vidím jak dneska. Hrůza. Nedokážete si představit tu bezmoc. Přiznám se, že jsme se co nejdříve rozloučili, bafl jsem malou a šup s ní do auta. Ještě chvíli a už bych se asi neudržel. A rychle jsme nabrali směr domů.*

BŽ: *Bylo to hodně vypjaté. Snažili jsme se, ale hodně jsme se i báli, abychom o malou takto nepřišli. Nerada na to vzpomínám.*

Je možné, že záleží i na sympatiích?

BŽ: *Asi ano, ale pořád by tam měla být i profesionalita. Zas tak moc lidí si nemusí sednout, a budou na to doplácet? Nemělo by to tak být.*

BM: *Neměli by se chovat, že oni rozhodují, co bude dál. Měly by být jasná pravidla.*

Ptát se, jestli jste v kontaktu, je asi zbytečné?

BM: *No, to je to nejhorší, že pěstouni chtěli se kontaktovat, navštěvovat, přátelit. Víte, ale na to nejsme zvědaví. Každý, kdo adoptuje dítě, chce mít své soukromí a pořádně si jej chrání. Neznám z přípravy nikoho, kdo by to měl jinak. A přátele si hodlám vybírat podle svého, a ne takhle. Z nutnosti.*

BŽ: *Já si to moc nedokážu představit. Čeho bych se ale bála, je, že by mně stále někdo kontroloval, jak o dceru pečuji. A to myslím, nemám zapotřebí, dokážu se o děti postarat. Jsou obě moc šikovné, zdravé. Vidíte, teď jsem si uvědomila, že vlastně od pěstounů jsme nedostali ani moc informace o zdravotním stavu, jak předtím, spíš takové běžné, jejich postřehy. Ale s dětským centrem to je jiné, tam jsme se byli ukázat. Bylo to moc fajn, na to ráda vzpomínám.*

A poznali jste rozdíly ve vývoji dětí?

BŽ: *Vůbec. Obě děti nemají žádné problémy, jsou jak ostatní děti. Nepozoruji nějaké opoždění nebo něco takového, jestli máte na mysli. Úplně normální děti. Zdravé.*

BM: *Jo, jen si vzpomínám, že jsme hned po převzetí dcery řešili s doktorkou nožičku. Vývojově byla v pořádku, tak se jí to nezdálo. Doporučila nám cvičit Vojtovu metodu, ale to nebylo dlouho, protože se noha spravila. Po čase vyšlo najevo, že to bylo špatnou manipulací s dítětem. Nechtěla nás děsit, věděla, že jsme si malou teprve dovezli.*

BŽ: *Ano, to je pravda. Ale naštěstí je vše v pořádku, spravilo se to opravdu brzy. Bylo dobře, že to doktorka zjistila hned na začátku.*

Myslíte, že by Vám příprava u pěstounské péče na přechodnou dobu pomohla?

BM: *Myslím, že by jim prospěla!*

BŽ: *Nedokážu to říct. U dětského centra nám to pomohlo, hodně. Tady asi po té technické stránce, nastavení pravidel, možná ano. To by asi pomohlo, bylo by to přehlednější pro obě strany. Ale tu vztahovou neovlivníte. Možná více profesionality. Snad... Víte, těch informací moc nebylo, a myslím, že je to stále ještě v začátcích.*

Jak vnímáte změny s novou legislativou? Sledujete je ještě?

BŽ: *Určitě. Pořád to tak nějak podvědomě sledujeme, i když se nás to již tolik netýká. Ale máme ještě z přípravy nějaký pár, který přebíral své první dítě nedávno, a asi dva páry, kteří ještě dítě nemají. Takže i proto víme. Shodujeme se, že se nám zdá současné osvojení jako složitější, komplikovanější. A k dítěti, pokud se nechcete setkat s rodiči, tak se dostanete mnohem později než za nás. Zjistili jsme, že si přebírali dítě skoro v půl roce a my jsme ho měli doma snad sedmý týden. To je velký rozdíl. A když jsme se tak bavili, tak s tím, že o Vás budou rodič vědět, má problém asi každý z osvojitelů. A ta nejistota, že stále mohou rodiče se ještě ozvat, je opravdu velká. Za nás to bylo přeci jen více ošetřené. Když to tak srovnáváme, a to ještě nemají to dítě osvojené, tak se mi to zdá hodně složitý.*

BM: *Souhlasím s manželkou. Nedokážu si představit, že by nás to mělo potkat. Ještě, že už děti máme. Ty nový, co to mají před sebou, lituju.*

A jak se stavíte k informovanosti dětí o osvojení?

BŽ: *No, na přípravě jsme o tom hodně hovořili. Víme, že by se to mělo dětem říci, ale nejde to snadno. Máte strach, že by se to hezké mohlo pokazit, a tak se to pořád odkládá na příhodnější dobu,...*

BM: *Je to tak, není to lehké.*

Děkuji Vám za příjemné povídání, za čas, který jste mi věnovali, a také zkušenosti a postřehy, o které jste se se mnou podělili. Velmi si vážím Vaší otevřenosti a přeji hodně radosti a spokojenosti v dalším životě. Ještě jednou Vám moc za všechno děkuji. Na shledanou.

BŽ: *Na shledanou. I my Vám přejeme hodně štěstí.*

BM: *Na shledanou.*

Děkuji a na shledanou.

Příloha č. 6 - přepis rozhovoru s osvojiteli C 24.10.2014

Přepis rozhovoru s prvním osvojitelským párem – C, 24.10.2014

Zkratky: CŽ – žena, CM – muž

Dobry den. Rada bych Vam podekovala, ze jste souhlasili s poskytnutim rozhovoru a take, ze jsem mohla prijít k Vam domú. Velmi si vázím Vaší vstřícnosti. Rada bych se jeste znovu predstavila – jmenuji se Kamila Pluskotová a studuji na Univerzitě Palackého v Olomouci, Cyrilometodějská fakulta, obor sociální pedagogika. Ke své závěrečné bakalářské práci potřebuji provést rozhovor s osvojiteli, kteří mají osobní zkušenost s převzetím dítěte z dětského centra a pěstounské péče na přechodnou dobu, navíc se orientují v osvojení. Myslím, že právě Vy máte tyto poznatky a zkušenosti, které jsou velmi cenné. Pokud souhlasíte, rozhovor si budu nahrávat na diktafon, abych jej mohla co nejdříve převést do písemné podoby. Respektuji také Vaše přání zůstat v anonymitě.

CŽ: *Dobry den a dekujeme, ze jste vyhověla našemu přání.*

CM: *Dobry den.*

Rada bych se zeptala, co Vás vedlo k osvojení?

CŽ: *No, my jsme to vlastně měli jednoznačné. Když mi lékaři zjistili, že nemůžu mít děti, tak to bylo jediné řešení. Děti jsme si vždycky přáli, proto jiná možnost ani nebyla. Jsme věřící a od toho se odvíjí touha po rodině, dětech. Bez dětí si to nedovedeme představit. Navíc v rodině i známí mají všichni více dětí.*

CM: *Dítě jsme chtěli, alespoň jedno.*

CŽ: *Chvíli jsem vypomáhala v kojeňáčku, takže jsem přibližně věděla, jak to tam chodí. Nebyl problém se zeptat přímo sestřiček, které mi řekly ještě víc. Poradily mi, abych si zašla na sociálku pro papíry a požádali si o dítě. Musím říct, že jsme všechny doklady měly vyřízené za pár dní. Prý jsme byli hodně rychlí. No, a pak nás čekaly testy, a příprava. Na tu jsem se těšila, protože mě to zajímá.*

CM: *No, pro mě to byla nutnost. Měl jsem to složitý s volnem v práci.*

CŽ: *To ano, ale mě se tam líbilo, řekli nám tam hodně zajímavých informací.*

CM: *Jo, to asi řekli.*

Navázali jste tam přátelství?

CŽ: *To asi ne. Jestli to myslíte tak, že se stýkáme, to ne.*

CM: *Ne*

Jaké byly Vaše představy o dítěti?

CŽ: *Přáli jsme si více holčičku, ale nebyla to podmínka. Chtěli jsme hlavně, aby bylo zdravé, bez postižení a aby nebylo úplně hloupé. Taky jsme nechtěli, aby rodiče byli třeba bezdomovci, feťáci. Toho jsme se báli. A samozřejmě ne jiné pleti. V okolí je máme, a je s nimi problém.*

CM: *To by nebylo dobré.*

Za jak dlouho se Vám přání splnilo?

CŽ: *No, něco přes rok trvala příprava, a pak ještě skoro dva a půl roku jsme čekali. Myslím, že to bylo dost dlouho.*

CM: *Mysleli jsme, že to bude dříve.*

CŽ: *Věděli jsme od počátku, že zájemců je hodně, takže připravování jsme na to byli, ale ve skutečnosti čekáte každým dnem, že se Vám ozvou. Bylo to nekonečné. O to větší radost i překvapení bylo, když to nastalo. A jak to bývá, v tu nejnevhodnější dobu. Ale je to tak silné, že okamžitě na všechno zapomenete a už se těšíte vidět miminko.*

A byla to holčička?

CŽ: *Ano, nakonec to byla holčička, jak jsme si přáli. Měli jsme z toho radost. Byla úplně malá, krásná. A byla právě v kojenáčku, kam jsem chodila, což byla velká výhoda. Myslím, že hned co nám to řekli, jsme se jeli na malou podívat a byli jsme tam až do večera. Druhý den jsme od sociálky dostali rozhodnutí a mohli jsme si malou vzít domů. Bylo to hrozně fajn, ráda na to vzpomínám. Užívala jsem si to od první chvíle, od malé jsem se nehnula.*

CM: *Pamatuju si, jak to bylo rychlé. Abychom vůbec mohli odjet domů, tak jsem sháněl sedačku. Ale doma měla manželka už všechno nachystáno.*

Byli jste spokojení s předáním dítěte z dětského centra?

CŽ: *Bylo to rychlé, ale fajn. Malou jsme hned měli doma. Doktor nám řekl, co se týkalo zdraví, sestřičky zas na co si dávat pozor, co má ráda. Jen doma to byl nezvyk. Naštěstí rodina bydlí hned vedle nás, takže pomáhali. A i manžel si to zařídil v práci a byl s námi doma. Ty první dny jsou chaos, ale pak se to postupně ustálí. Myslím, že jsem to vcelku brzy začala*

zvládat i samotná. Malá byla hodná, pěkně spinkala.

CM: *Začátek byl těžší, ještě práce... Ale zvykli jsme si. Byli jsme rádi, že malou máme.*

Jakou dobu jste čekali, než přišlo další dítě? A je to sourozenec?

CŽ: *No, protože jsme věděli, že chceme velkou rodinu, tak jsme si hned nechali žádost prodloužit. Když se blížilo, že mi skončí mateřská, tak jsem se začala připomínat. Nedokázala jsem si představit, že bych měla od malé jít do práce. A zůstat doma s dalším dítětem mi přišlo jako dobrý nápad. No, musela jsem se často připomínat a nevypadalo to dobře. Věděli jsme, že šance na druhé dítě je menší. Ale na poslední chvíli to vyšlo. Vybrali nám zase holčičku, což bylo fajn. Má úplně jiné rodiče. Nám to ale nevadí, počítali jsme s tím. Sourozenec by byla velká náhoda.*

CM: *A ta patří ke klukovi.*

CŽ: *Ano, jako třetí dítě se nám poštěstil bratr druhé holčičky. Ten přišel po roce a kousek. Bylo to pro nás překvapení, ale byli jsme rádi, že si na nás vzpomněli. Určitě je dobře, když můžou sourozenci být pospolu. A nám víc dětí nevadí, naopak.*

CM: *Myslím, že manželka už je spokojená, že je nás doma plno.*

První dítě jste přebírali z dětského centra, jak to bylo s dalšími?

CŽ: *Druhou dceru jsme také ještě přebírali z kojeňáčku, tedy dětského centra, jak říkáte, ale v jiném městě. Ten postup byl ale skoro stejný. Jen na sociálce nám dali papíry myslím ještě ten den, co jsme malou viděli. Jo, a myslím, že tam nebyl doktor, takže nám to předala některá ze sestřiček.*

CM: *To už jsme na tom byli líp. Myslím, že se to i doma zvládlo, mohl jsem chodit do práce. Chodím na směny, takže jsem se snažil být doma co nejvíc. Jo, ale s klukem to bylo horší. To bylo dost náročný.*

CŽ: *To je pravda. Toho jsme si již brali od pěstounů, a tam jsme za ním museli často dojíždět. Trvalo to nějakou dobu, snad dva nebo dokonce tři týdny. Už přesně nevím. S pěstounkou jsme si padly do oka, takže nebyl problém se domlouvat na častých návštěvách. Občas jsme tam mohli zůstat i déle. Zpočátku jsme všechno dělaly společně, pak byla nablízku a mohla jsem si vše dělat samotná. Samozřejmě jste omezen tím, že nejste u sebe doma, ale pěstounka měla vyčleněnou místnost právě pro takové příležitosti, což bylo příjemné. Když malý spal, tak jsme měly čas si spolu povídat. To bylo fajn. Manžel zůstával s holkama doma. Než jsme si malého vezli domů,*

tak mi dala nejen úřední věci, ale i fotky z porodnice, album, které pro něj udělala, a dokonce i některé kousky oblečení, na které byl zvyklý.

Pocit'ovali jste rozdíly u dětí ve vývoji?

CŽ: *Četla jsem, že je lepší, když má dítě pro sebe jednu osobu. Možná, že syn se mi zdál klidnější, spokojenější. Ale těžko říct, protože všechny děti máme zdravé. Dětská doktorka je s nimi spokojená, žádný problém. Až na rýmy, kašel, ale to běžné. Jsou tři, tak si to rychle předají.*

CM: *Syn je pohodář, tak těžko říct. Mě to přišlo stejné.*

V odborné přípravě jste probírali možnosti převzetí dítěte?

CM: *Ne, jen ten kojeňák, o tom se mluvilo.*

CŽ: *Na ten jsme připraveni byli, ale na pěstouny ne. V době, kdy jsme přebírali první děti, tak to ještě moc aktuální nebylo. Ale pokud je pěstoun profesionál jako naše pěstounka, tak si myslím, že by se děti měly dávat právě k pěstounkám. Byla jsem s tím moc spokojená. I když na kojeňáčky si nemůžu stěžovat. Ale kdyby mě to ještě jednou potkalo, což by mi nevadilo (smích), tak bych volila tuto možnost, pěstounku.*

A máte ještě prodlouženou žádost o další dítě?

CM: *Ne.*

CŽ: *To sice ne, už bychom asi ani neměli moc šanci, ale kdyby ta možnost tu byla, nebránila bych se. Velkou rodinu jsme vždycky chtěli.*

CM: *To je pravda. Mám pět sourozenců, tak mi to nepřijde divný.*

Jak pohlížíte na současnou legislativu a především informovanost dítěte o osvojení?

CŽ: *O osvojení dětem určitě říct chceme, s tím počítáme a pomalu už o tom mluvíme. Tedy u dcer, syn je ještě malý. Četla jsem, že by to mělo být s nástupem do školy, a asi je to dobře. Asi s tím souhlasím, v pozdějším věku se o tom pak už špatně hovoří. Vedeme děti postupně k víře, tak to snad bude pro nás jednodušší jim to vysvětlit. Snad to díky tomu i lépe pochopí. Myslím, že by se to mělo dětem říkat od počátku, jak jsou schopny to vnímat. Odkládání to jedině zhoršuje. Vím ale z okolí, že se do toho nikomu moc nechce, raději to tají před okolím i dítětem. Jinak občas se dívám na internet, co píšou v diskuzích. Zdá se, že získat malé dítě jeteď mnohem složitější, náročnější. A když dostanete dítě brzy, tak hrozí, že jej budete muset vrátit rodičům. Vím, že rodiče mají svá práva, ale když se nechtějí, neumí starat, tak by neměli mít osvojitelé*

takové překážky. Právě na netu jsem si všimla, že tam jsou i nabídky, jak ten proces obejít. No, toho bych se bála. A za nás to tam tak veřejně nikde nebylo. Nebo si to neuvědomuju. Asi ne.

CM: *Nesleduji to, spíš co žena občas řekne.*

Dovolte, abych Vám ještě jednou poděkovala za Váš čas, který jste byli ochotni mi věnovat, a cenné informace z Vašeho soukromí. Na shledanou.

CŽ: *Na shledanou a pěkný den.*

CM: *Na shledanou.*